

ALEXA KÁROLY

Karcsi és Endre*

AZ ÉN KÉT SZEPTEMBERI HALOTTAM, 2022

... igen, még csak október 3. (4., 5., 6.) van, hétfő (kedd, meg a többi) és én már képtelen vagyok megmondani, hogy melyikük is halt meg előbb és melyikük utóbb. Egyiküket itt temették el Egyházashetyén a múlt szerdán, a másiknak erre még kell várni egy-két hetet Budapesten. Budapesten? Ki tudja, hogy most éppen hol van. Az azonban biztos, hogy itt nézi a hátam mögül oldalaslaga a sorakozó szavakat, meg és átélve a „nyugger” felvett és képregényesen a facebookon megörökített szerepét, hosszú ősz bajuszát kétfelé törölve. Bár ez sem biztos – ahogy immár semmi nem az –, én legalábbis ezt tenném fordított helyzetben. Menjen az idő, gondolja, gondoljuk, gondolnám, amíg vagyunk, bámészan ácsorogva, de azért hadd lássák, hogy figyelek. Most is, mint mindig és mindenre. Kik? Ugyanazok, akik félszázada kerin-genek körülöttünk, suttognak bennünk, közös emlékekre hivatkozva. Mintha volna efféle, hogy „közös emlék”... Az emlék alkalmi meghívó – mindig én vagyok az (vagy a sors, vagy a véletlen, olykor egy kósza képzettársítás), aki-ami meghív valakit, legyen élő vagy halott egy alkalmi diskurzusra, akkor lesz ő az ő, legyen – megint. Visszateremttem. Amíg az emlék ereje életben tartja, vagy amíg nem csapok át új emlékező ösvényekre. Vagy amíg ez az én – én. Ennek a két embernek semmi köze nem volt egymáshoz, én voltam a „közük” egymáshoz, meg az, hogy egy évtizeddel fiatalabbak voltak nálam. Meg az – ő, gyarló emlékezet, a vénülő skribler önmuto-gatása – hogy mindkettejükről írtam ilyen-olyan okokból és apropóval szeretetteli mondatokat. Egyikükről előbb, a másikukról még csak a minap. Mányoki Endre első tanítványaim egyike volt az egyetemen, miként a nyáron eltemetett Szkárosi Endre is, Császár Karcsi meg falusi szembeszomszédom itt a Béke utcában. Mányokitól ott veszünk majd végbúcsút valami kegyeleti magánvállalkozásban, bétében vagy káéfté-ben, bejárat az utcáról, a külső Ferencváros mélyén, az Ernő utcában, melynek neve mindig ott motoszkál bennem (és mindannyiunkban), ha a Pál utcai bandaháború-ban hősi halált halt közlegényre gondolok (gondolunk), meg azért is, mert itt lakott anyai nagyanyám, egy – ha falu lenne, azt mondanám – hosszú cselédházban, két nyolc-tíz lakásból álló földszintes házsor, egymással szemben, zsebkendőnyi kertecskék, krizantémos ágyások ilyenkor összel, a mélyproli lét minden meghittségével, eget kereső ecetfák, mindenhol az utcában az udvarok mélyén istállók voltak itt gye-rekkoromban, fuvarosok tartománya a székesfőváros és a vidék között, csattognak a sodrott vérű lovak patkói a csúszós sárga keramiton, mögöttük a gumirádlis stráfkocsi odavetett szeneskosarakkal, a bak mögé állított ciroksöprű, az a csípős húgy- és

* Ennek az esszé-emlékezésnek a vázlata (mintegy ötödnyi terjedelemben) megjelent a Kortárs 2023. januári számában.

trágyaszag, szedegetem össze a bikázáshoz való elkopott patkócsavarokat, ki is írt erről, persze Mándy Iván, meg – döbbenet – Kertész Imre, amikor Tárnok Zolinak beszélek erről, a „nyócker” mélyén, megittasul és „fel is használ”, az udvar mögött (itt bóbiskoltak a vécek, meg a tüzelőtárolók, a „kukszlik”) egy lómészárszék a Mihálkovics utcában, az utca elején, van még ilyen szó, hogy „lóveronai”?, az Üllői úti sarkon mindent elborított egy gyógynövényraktár kamillafelhője. Mit tudtam én, hogy hatvan-hetven éve itt minden ugyanaz, mint volt korábban száz meg ki tudja mióta. Még Krúdy és a Cholnokyak, sőt az átellenben, az üllői-szolnoki országút másik oldalán a konyhai asztal alatt évekig lappangó Stancsics Mihál ideje előtt, lófuttatás a poros országúton a Ludoviceum és a Gwindt gyár között, a „Város” felé, ellenirányban meg a kivégzési sokadalom a vámházon túli akasztódomb irányába, hullanak a rózsák a nyalka betyárra, katonabanda trappol a gyakorlatra induló ezredek élén... Ma is hányszor álmodok erről a kis szobakonyháról, „trümójával”, „sparherdjével” és „auszkuszával” (a cipszer Wágner-Wolf-család Gölnicbányáról jött a fővárosba), a falon két „Prihodával”, a konyhaasztalon „linólium”, a szobában horgolt terítőcske, az ágy alatt porcelán „serbli”, pereme alatt körbefutó kék virágok, a „kredenc” fiókjában, „na, mi ez, Karikám, soha nem jössz rá”, cukorsüvegtörő..., a polcon egyetlen könyv, Meyrink Gólemje, szorongok a prágai gettó sötétjében, de a gyerekkor ege kékellik, nagyanyám öccsének burukkoló galambjaival. A szomszéd bácsi szabó volt, úgy hívták: Zsupanek. Endre is lakott itt az utcában egy ideig, soha nem tudta meg tőlem, ekkor már nem találkoztunk, hogy mi is volt itt hajdan az újonnan felemelkedő nagy házak mögött és alatt. Bár a Cholnokyakat alighanem olvasta. Az éjszakai „cikázásban” rokon lelkek mindig megtalálják egymást. Hajnóczy is mennyiszere emlegette ezeket a századfordulós köd- és kocsmalovagokat. (Kezemben Cholnoky László Hat regénye, a minap értesültem, hogy lebontották a Rádióval szemben azt a régi bérházat, amelyiknek egy időben – egyszerre? – használta a fiatal ház mesternéjét és leányát az író, a bejárat mellett elhelyezett emléktábla nem utalt erre, tehát a Prikk elején ott ez a bekezdés: „Onnét – Blum Arnold sarokcsehőjából – azonban fél kilenckor kitolták, és Prikk ettől fogva cikázott. Ez a kifejezés az ő elmemunkája volt, és azt jelképezte, hogy Prikk a villám útjához hasonló tört vonalban járta be egy-egy utca egyik és másik felén levő kocsmákat.”) Én sem jártam soha nála – emeletes ház az Ernő utcában, ugyan... Karcsit most temettük el a heteyi temető katolikus oldalán. Hamvasztották, teremtöm, egy száznegyven kilós férfi, ahogy... Nincs rokon vagy barát, akinek most tovább lehetne adni a ruháit. Lélekhajó – jut eszembe a hely neve, ahol majd elbúcsúzunk Endre urnájától. Micsoda szavakat talál magának, és micsoda szavakkal terhel minket, megkeseredett szívűeket a tudá-lékoskodó biznisszentszentalizmus. Óhatatlan a kép- és képzettársulás. Innen pár futamatnyira, hogy ezzel a régi bibliás szóval éljek, az „Üllei” és a Viola utca sarkán süppedt a földbe az Arabs Szürke vendéglő, hullaszállítók, fuvarosok, bonctani szolgák, kvietált császári-királyi ezredek és a magányból egyedülletbe vándorló ismeretlenek – írófélék? – enyhelye. Hült helyére éppen ráláttam első munkahelyem ablakából, a volt József Fiúárvaházból, amely előtt döcögötte el a lóvasút a hősiesség és

a halál felé a magyar irodalom legnagyobb közkatonáját. „Pilulásskatulyában” (micsoda szó a századelőről...) lappangott az ő angyalos szerencsekrajcárja – a viteldíjhoz. Monarchiabajuszos Kharon a bakon, mit sem tudva igazi önmagáról. Ma is itt magaslik pár épülettel odébb a „szvetenai” utcai bonctan, ahol Kosztolányi majd felkeresi a kocogó jegek között kucorgó Viktor barátját. Nagyanyám is járt itt valami nyugdíjascsoporttal, sokat mesélt, szakszerű részletezéssel, az üvegekben ázó preparátumokról. És tovább baktatva itt a francstadti oldalon, íme a Rákos utca, a még fel nem épült Iparművészeti Múzeum mellett. Kis sárga cselédház-proliház ez is, mi más, szoba-konyhás udvari lakások. Az udvarban „gyatra fácskák”, az utcán a szél „megríkatja” a rozsdás szélkakasokat. Nemecek szabó könnye potyog az ablak mellett, az ágyon rohamot vezényel a közlegény, mint az előbbi időtlenné vált pillanatban innen másfél saroknyira a grundon. Ó, a grund, mindannyiunk megharcolt hazája és mindannyiunk elveszített ifjúkori otthona... Lehetsz akár „vörösinges” is, akik pár utcával arrébb a „főreálba” jártak, mint évtizedek múlva jómagam is, miről mit sem tudva... És csak most tudom meg, hogy Endre is itt érettségizett. (Most – mikor is?) Ó, Üllői úti fák, mindig csak a poros napvilágon látunk benneteket! Milyenek lehetek éjszaka, amikor a szeszek kék lángocskái csábítgatják alattatok magukhoz a magányos kóborlókat. A hetyei temetőhöz a mi közös utcánk visz, át egy csendes bodzás-bokros akácsonon, fölötte az égbolt, mögötte és Karcsi kertje mögött is földek, kukoricával, zabbal, árpával. Az utca neve: Béke, talán véletlen, bár itt az ország nyugati-németes peremén mintha titkos üzenet volna, hogy ott van benne-mögötte, a csöndes megtérés végső helye, a Fied(en)hof. Arrább az erdő, ahonnan egy láthatatlan patak indul, vize, ha nem is látszik, van, tudjuk. Békák énekelnek róla az alkonyatban. A kert végében potyogó alma meg körte, tyúkok, egy-egy kacsa, dísznek, üres disznóól, errébb meg a csöndesen szöszögő nyúlház, nyáron ki-becsapódó fecskékkel..., idén szeptemberben nem hallottam a patakon innen és túlról a szarvasbögést, mint évek óta mindig, ha éjjel kiléptem a ház elé és kész voltam elveszíteni a lelkem a rám boruló csillagboltív alatt. A szarvasok és őzek patával-aganccsal ássák a nádas medret vízért, egyre több vaddisznóval társulva, mint a korábbi években, tudjuk, még ha nem is látjuk, kint üldögélve esti borainkkal és egymással, hallgatva vagy beszélgetve. Néha a kutya halk vakkantásokkal kíváncsi rókát jelez, akit idevonz a kerítésen kívülre lökött nyúlfej, bőr és belsőség. Nem tudom hol a határ az időben múlt és jelen között, de azt nem lehet nem tudomásul vennem, hogy egyik halottam a múltam része a mindenkori jelen képviseletében, másikat meg mind falusiasabb jelenemé, a múlt szószólójaként. De hiszen Endre is járt itt. Amikor először jöttem Hetyére Ambrus Lajoshoz egy nyirkos-napfényes koraőszi névnapra, ráfordulva a Kossuth utcából a Béke utcára (a „későbbi énvelem” átellenes irányba), egy asztalt láttam elballagni a kocsmá előtt, alatta Mányoki Endrével. Alighanem már a Mozgó Világos időkben mindez. Hetye és az irodalom – mekkora esszé témája lehetne. És nemcsak Berzsenyi miatt, és nemcsak Kunoss Endrére emlékezve (a Berzsenyi utca másik végéből), aki a Bányászhimnuszt szerző kétszáz éve és olyasféle munkákat adott ki, mint A selymészet kézikönyve vagy a Gyalulat, amely talán idegen szavak szótá-

raként értelmezhető. Hanem hát évtizedek óta itt az Ambrus-porta meg az én ker-tem, mint gyűlhely – Nagy Gazsitól Takáts Gyuláig, Simonffytól Balázs Attiláig, Vitéz Györgytől Kemenes Géfinig, Szócs Gézától L. Simonig, Tari Pistától András Sándorig, Szörényitől Krasznahorkaiig, Kalapától Kulinig és Zeleitől Sarusiig. (A Berzsenyi-emléknapon, minden év májusának első szombatján mindketten előadók voltunk, én 1993-ban, Endre meg 1994-ben. Néhány jelentős irodalmár – Nagy Gazsi, Fábrián, Nemeskürty – után 1998-ban és 2002-ben Orbán Viktor, még és már nem miniszterelnökként. A hallgatóság között, majd a kedélyesen falusias fogadáson viszont mindig ott volt Császár szomszéd is. Később még szóba kerül a hely meg a személy: az ételek a celli Rezgőből jöttek, Kami vezérletével.) És akkor még hol vannak a képzőművészek, a könyvtárosok, előadóművészek, a gyümölcsészek, a kiadók, a fénylő tekintetű csodadoktorok és mágusok, a népművelők, a muzsikusok, az invitálásra érdemesíthető félhivatalosak, egyebek? tól -ig, -től -ig... Ide a (Béke utcai...) kocsmába is szinte kizárólag Karcsival jártam, meg lányommal és unokáimmal, velük a darts „végett”, ahogy erre mondják, ő fröccsöt ivott itt is, én meg sört, a változatosság kedvéért, olykor a végén kis vodkát. A hetyei kocsmá... Névtelen, nem úgy, mint Pesten a Hörpintők, Feminák, Garázsok (itt a palotai Körvasútsoron – a hely szelleme: egyszer itt forgattam tévéfilmet Hajnóczyról Reményivel), a Kolozsvár borozók (az előbbivel/előbbiekkal átellenben, a kispiac túlfelén), a Királyok (a Király a Nagy Lajos-Erzsébet királyné sarkán – itt mondja egy öreg maca, az a fajta, aki fénykorában egy sörért meg egy felesért a szomszéd kapu alatt annyiszor, ahány-szor és ahányan vagytok, látva a kezemben egy könyvet: „Ebben mik vannak? Mesék vagy esszéké”, míg hallok félfüllel: „...szátok meg, én minden nap tiszta gatyát veszek, pénteken már öt van rajtam...”, aztán némileg elvadultva, fel is pillantok szigorúan a „dzsoni-sör” pohárkomináció mellől: „nem jutott eszembe az a szó, hogy angyalbögyörő, erre aszontam, hogy egy tányér istenfása...”, a falon a legnagyobb európai fociklubok sáljai, a falóra fordítva jár, még józanul is nehéz egyeztetni a közép-európai zónaidővel, de így helyes: itt „másféle” az idő...), ez a kocsmá váltja ki a korábbi Piccolót, az évtizedes árak még ma is olvashatók a bezárt ajtón, ez volt az egyik csücske az Erzsébet királynő úti Bermuda Háromszögnek, aki ide bekeveredett, azt többé nem látták..., a Danuviák, a Borharapók, mindennemű „falatozók-borozók” (ki jött be ide „falatozni”, és mit kapott?, tán egy légyészarta fasírtot vagy egy megkövesedett pogácsát), a „műfajok”: italozó, poharazó, csárda, pub, bár (a szé-kely falvakban, pl. Farkaslakán, is ez a kiírás villog a román estében...), büfé, kocsmá, presszó, pince, sörbár stb., a Patikák – mik ezek az eszement többes számok? –, meg a firmaválasztás „költészete”: Puttonyos sarok, Kisbéka Itató, a néhai Kisgyilkos, Bak Egér, Hörpinty, Ivó a Kefekötőhöz, kedvenc célpontunk a Bordizsár (a Bajcsy sarkán, ahol kis csapatunk, Bencével, Gyurival, Tiborral, az Attilákkal – Csikós és Hegyi Botos –, meg a dörmögő Brém, a Nyugatival szemben megejtett hentesezés után vizsgáljuk a ház mindenkori borának új évjاراتát), aztán a Pléh, aztán újra az Erzsébet királyné útján a Kóbor ló, átellenben az Éva mozival..., főntebb mint új nóvum (hal-lom a tudálékos félművelteket) az árfekvésben nehezen követhetőn a Van-bor-is,

a Kenguru, a jelentésmagyarázatra nem szoruló Harmadik Félidő a Kerepesi úton, a Lépcsős, a Mikszáth téren vajon melyik ház mélyében is volt a legendás Ivkov, aztán a Gól (Sándor Csikar barlangja a Corvin közben, amikor még nem lehetett itt a Pesti srácok szobra), az Öcsi, egyetemista időnk Csendese (szemben valami raktárajtó: ide nyílt valaha az Otlíkék és Mándyék Darlingja), Gongja, Ádámja a „Népköztársaság” útján (sör meg tatárbifsztek, az asztalnak olyan speciális bevonata volt, hogy el lehetett nyomni rajta a csikket), átellenben a Trojkával – cafe.bár – (ha még maradt valami pénzünk), ifjúságunk Ibolyája és Tere-feréje, napjainké a Kiadó, mindennek és mindenek csúcsa a mélyben, a Giero, este tíz után megjönnek a cigány csókák, muzsikából muzsikálni, áttekinthetetlen a tulajdonosi „háttér” (aligha szeretnék, ha valaki áttekintené), és szól a zene, az ének, hangra kap még a legelvetemültebb törköly is, és igyekszünk feledni a koraesti színházi élményeket innen a környékről, és ó, a Grinzingi („a „Jameson-asztal természetesen szabad” lengeti kezét felénk a főnök, hatalmas kopasz jóbarát immár, amikor meglát közeledni a Curia utca felől..., előtünk siet senkire nem nézve, itt lakik vajon, elég jó környék, a mi kedves régi-régi főhatóságunk, tiltónk és jelentőnk, majd’ ötven év, kiszkábé, Lendvai Ildikó, ráköszönök félprofilból, szeme se rebben, vajon mit inna, ha meghívnám, cipellői halkuló kopogására hapax legomenonok trilláznak bennem, öntudatlanul, botoxbébi, botoxbalerina, botoxbolsevik, bo...ba..., Óh, Boba, az állomás, itt is mióta zárva az „indóházzal” szembeni szépen felújított kocsmá, valami újdonságszamba menő borostyán-színű sörről nevezték el, azt se gyártják már..., Talléros volt a neve, direkt elkanyarodtam erre a napokban, hogy megnézzem, és közben eszembe jut, asszociációs szóvarázs, hogy ezen a néven volt egy hely az Örs vezér téren is, ahova egyszer Jankovicsal menekültünk be valami családi perpatvar elől)..., Retek utca? átellenben a Fény utcai piac, trógerék nyiszorogtatják a zöldséges targoncákat, csak a sötét, kint is a kései hajnalban és bent a sarokban, falnak vetett háttal, ki tudja honnan jöttünk, Eötvös-hordó, talán, Tamás gitárja szemléli sötétben az üres poharakban meghúzódo csöndet... Meg persze-persze a „romok” (kül-kertvárosi ember vagyok, értelmiségi, öreg, nemzeti és konzervatív, de kedvemre való az, ami a régi zsidónegyedben történelmi ezen a „vonalon”, ó, a szakadtabb szakaszban a Szimpla Kert, mint alkalmi élőhely, még szerepeltem is itt valami kiállításon, ha kicsit megszalad a dohány, a képzavar mint megismerési forma – jegyezte meg Páskándi a Nimródban, a Magyarországon kapható legdrágább sör mellől, én a Duna-delta után megérdemlem, vetette oda, akkor, tehát ha van pénz, akár családilag is vacsora – mondjuk – a Fat Mamában, konkrétan, hortobágyi marhasteak prószával, a Kuplung meg hangversenyek után, hadd bámuljanak az úribb barátok), mellette a Csengődik, az Izsákik (a rakparti „főkegység” – egy-egy jobb csoport hallgatóval, vizsga után vagy helyett..., maguk fizetik, amit esznek, én a bort, ide jöttünk be index-aláírással a két dél-alföldi „levelezővel”, a vizsgakérdésekkel nem kínoztam őket, a válaszokkal meg ők nem engem, szerzők és szerkesztők, a gyulai Krasznahorkai és a karcagi Körmendi Lajos; először kivel mással, mint Bóta Laci bátyámmal, tanárossal, kollégámmal, mesteremmel, beavatómmal, akivel a Grinzingit is megtaláltam, ahogy lépünk le a troliról, mert itt

fordult el „na, gyere, öcsi”, mondom is az ifjú pincérnek a minap, hogy még az apád sem élt, amikor ide először beléptem, még volt a pultban disznósajt, jó labancos ízben, Bótáról nagy fejezet, ha megírom a magam Rebakucs-történetét, Klaniczay köpönyege címmel), a – mondhatni: néhai – Írószövetségtől pár lépésnyire a B/1, ahol Horváth Bencéék is muzsikáltak, Bajza utca-Damjanich sarok, baráti árak, értelmiségi filing, a hülye lakók persze bezáratták, sréhen az a kocsmá, hova Agócs járogatott Lakitelek-Kecskemétről cigánypecsenyét enni, plusz sör és pálinka, ma ez is szimpla söröző, Chilli Bisztró álnéven, álneves bájos szerzőmmel, Zentai Adéllal is üldögéltünk itt a minap, élénken cserélődő korsóink mellett, lelkiéletet élve, azután évente legalább egyszer a temetői Kupa büfé, és ... „Jancsi báácsi! – Kárcsi báácsi!” – kiáltunk egymásra Hansszal, amikor a heteyi kocsmában az ajtónyitásra felénk fordul a darts-táblától, nyugdíjas teherautósófor Bajorországból és a Béke utca legelejáról, úgy beszélgetünk egymás nyelvén, ahogy kell, érthetetlenül, de értelmesen, szívből, a kocsmá falán üveges tárlókban az ő magánmúzeuma, többszáz kamionmodell, már int is a sörünkért, lehetetlen megelőzni, persze majd visszahívom, ugyancsak tőle Leonárdó unokámnak korábban csoki vagy csipsz, újabban a férfias küllemű alkoholmentes sör, no egy kanyart a többieknek is, annyi a fémpénzem, mint a nyavalya, „Feltörted a templomban a perselyt?”, Semának, Sanyinak, Bimának, Krisztiánnak, meg persze Ambrus szomszéd mindenésének, Darnyinak, az ő egyik kiskutyája, afféle kis koszladt kotorék, hozzánk szökött pár hónapja, Lili unokám – miután mint friss sütetű állatorvos leápolta a falu legpusnyább ebeinek a legfertelmesebb testtájjait is – hazavitte Pestre, én áttoltam Darnyinak egy láda cseh sört cserébe, persze mit sem tudva az egész ügyletről, Milikének azóta van keresztlevele, a legkorszerűbb táplálékon él és minden szezonra van ruhácskája is, Sema kutyája az ő testvére, eleinte olyan félős volt, hogy ha csak ránéztél, összepisilte magát, emlegetjük a régi törzsvendégeket a temető utolsó 5-6-10 sorából, a darts nyilakhoz nem nyúlok, elég nekem a pohár, meg a szövegek... És hirtelen bekukkant az emlékezetbe, mint „virtuális térbe” – ezt már a többedik vodka súgja, ragaszkodom a Finlandiához, nemcsak flancból, a Royál azért már disznótelepi minden barátnak sem kell –, Sajó Laci, volt tanítványom ő is, soha nem járt itt, bár a megye másik végében, Ottlik kőszegi iskolájában szenvedt, mint némi fogyatékkal élő kisfiú, mekkora magyar költő és micsoda elvetemült libernyák, ha archiválnám email-váltásaimat Lacival kocsmá-ügyben..., „Te kezded a budaörsi kollégiumtól a Déli pályaudvar felé (ki ne hagyja a Fakalapácsot, ha bezárták, ha nem, meg a Makkhetest..., azaz vigyázzunk: nemcsak itt a Németvölgyi úton, hanem Kőbányán is volt italozó hely ezen a néven, a Kőrösi Csoma – népileg a Csőrösi Koma – úton), én meg a Boráros tértől az Oktogon irányába, plusz mellékutcák”, újabbkori talpaló és meg-megtorpanó történelmi enciklopédia... Vele ülünk a minap is a vérmagyar Jurtában a Zugló vasútállomás lábujában (Arany), barátságos szóértésben, ami azt jelenti, hogy ő talpig narancsos liberalizmusban és meg vénemberes jobbközép iróniában, de a WC ajtaja elandalít, ugyanolyan zár van rajta, mint a heteyi régi házban a helyiségek között, kívülről fölcsavarozva, masszív békebeli lakatosmunka, a nyelv nem ki és be, hanem föl és le mozog, alul kis vas húzóka nyit és

József Attila illusztrációsorozat, Külváros

zár, ám itt ahogy álldogálsz és fölfelé nézel mélán, de jóleső érzéssel szuszogva: „Kérjük, hogy a mellékhelyiséget magyar emberhez méltón használják.” És most? És itt? És mi is ez? Profán melléklet, életveg lábjegyzet..., sőt: talmi csapongás egy kettős epitáfium (Ki emlékszik még szegény Fodor Bandi „kettős rekviem”-jére?) lélegzetvételnyi szünetében? Epitáfium? Szöveg, ami íródik abbaahagyhatatlanul. Profanítás..., ugyan... – hiszen van-e kocsma, ahol ne lennének egy időben jelen az élők, a holtak és a rég elhangzott szavak, és ne ülnének melléd ismerős vagy ismerkedni óhajtó szellemek... Kényelmesen lekönyökölnek, a szemedbe néznek, forgatják a poharat, hogy azután eltűnjenek szemvillanásnál gyorsabban, hogy áttűnjenek egy másik árnyékba. Ó, ha egy könyvben felvonultatnám mindazokat, akikkel együtt ültünk, ittunk, forgattuk a szót, múltattuk és alakítani véltük az időt..., Istenem... Úgy látszik, az itálnak a férfiületben sokkal fontosabb a szerepe, mint amit leírhatnánk azzal, hogy „szomjoltás”, „kedélyjavítás”, „időtöltés”, „társasélet”, „alkoholbetegség”. Hajnóczy-vendégszöveg („Posztmodernnek lenni mindenestül” – Rimbaud-átirat, akinek szintén lehettek értesülései mindarról, ami az abszinttel együtt jár): „Alkoholizmusom egyben sajátos világnézet is, politikai és vallásos meggyőződés némi öngúnnyal fűszerezett keveréke. Egyetlen őszintén átélt szenvedést ismerék,

a részegséget, amelyet kétségbeesett könyörgéssel Jézusnak ajánlottam fel.” Vagy: „Az ember önmagához imádkozik, ahogy a konyakot és a fröccsöt is egyedül issza a mindenhonnan kilökött részeges.” Vagy: „Az iszákosság, könnyen belátható, szertartás, szórtlan, magányos ima.” Utazás a szenvedélyen át a szenvedéshez, a nyomorultságon át a derűhöz, az egyedüllét felől a társaságon keresztül a magányig? Vagy mindez fordítva? Vagy – reménykedhetünk? – „A mámor minden emberrel és a világ egészével egyesít... A mámor (persze, csak ha a bortól kapod, pontosítsam, s nem valami elvetemült gabonaszármazékoktól) felfokozott, s ájulásig lefokozott éberség.” De ezt már Hamvas Béla állítja, akinél többet senki nem tudott arról, hogy a két fő iránya a (mozgó...) világnak és a léleknek, a le és a fel, miként és miért illeszthető és illesztendő egyetlen mondatba. Ködképek, hol is máshol, mint kedélyünk láthatárán. De azért nem hagy nyugodni a magam (persze soha meg nem írandó) személyes irodalomtörténete – a mai szépliteratura, ahogy ugyanegy asztalnál ülök vele. Azaz hogy: velük. Az Irodalom mint beláthatatlan tágasságú kocsmái tér(képzet), a Kocsmák mint irodalmi enyhely – ihletforrás és sírkert. Amerre utam visz, ha a valóságban, ha az emlékezés szeszélyének kiszolgáltatva, lakásbensőkben, utcákon bakatva vagy ravatalok mellett topogva, íróbarátaimat látom és hallom, többnyire úgy, hogy nekikönyökölnek a szónak és a szeszpárának, a csöndnek és mindennek, ami kimondhatatlan, és ahol és azért beszélünk, hogy a lényeg ki ne derüljön... Azért hangoskodunk, hogy belső csöndjeinket megőrizhessük. És akkor hol vannak még az irodalomnak magának a Nagy Magyar Elbeszélésben megörökített kocsmái, korcsmai, kávéházi, szőlőhegyi, csárdai, pincemélyi, utóbb zugkávéházi és zugpresszói zsanerei Csokonaitól Krúdyig, Petőfitől Szilágyi Istvánig, Adytól Hajnóczyig, Mikszáthtól Temesi Ferkóig, Csoóritól Hernádiig, Bólya Pétertől (legalább én és ebben a szövegekörnyezetben emlékezzek rá) Kolozsvári Laciig. Mert itt (hol is? a kocsmában, a novellában vagy egy vers mögöttesében?) egyben áll minden. Ha Szepesi Attilára pillantok egy régen eltűnt belvárosi vagy óbudai csapszékben, ahogy az Unikum fölött elnéz a semmiben és azt motyogja: Ripityom..., tudni vélem, hogy a szemhéja mögött éppen egy középkori garabonciást lát Hamvas Béla nagykabátjában, ujjai között cigarettával vagy egy lapot ama harminchatból, amiken Hokuszaik megörökítette a szent Fudzsijamát. Vagy amilyen palócos a-kat ejt nekihevülten a szelíd Szerberényi Lehel a pozsonyi Ferenceseknél az éjszakában, anno, a demokráciában, amíg a cigány átveszi a piros százforintosomat, hogy a támogatásával leénekeljük a tótokat. (Akiknek, amikor tele van dallal a lelkük, a Csárdáskirálynő meg a Vig Özvegy dalai jutnak az eszükbe... Ó, Osztrák-Magyar Monarchia... Vihogunk a szülőhelyéről, Losoncra végleg elrekkentett Lehussal.) Vagy amikor a Mátyás téren egy nagy benga cigány azt mondja a csehóajtóban, hogy „Ide te ne gyere be”, az hoz békét a lelkembe, hogy tudom, mert mondta nekem, itt lakott Mándy Iván és milyen szépet írt ennek a bűnöző baromnak a nagyapjáról. Hogyan is tudnám abbahagyni... A tabló életre kel, az arcokhoz visszakerül valahogy a test, mozdulatok, zajok, terek, idők... A Horgásztanyán rituális koraesti vacsora Zalánna (tévéfílmét is csináltam itt róla valaha), szokásunkhoz híven mindenből – ügyelve közben a halfajták változatosságára is –

egy-egy adagot rendelünk, a pontytöpörtyűvel kezdve, aztán felezünk, utána isszuk a pálinkákat feszít, a kis poharak a fagyasztóban dermednek kedvünkre, amíg a csapos értük nem nyúl, aztán valamelyikünk megszólal, no, menni kéne, nincs behűtve a pohár, még azt hiszik, berúgtunk. Egy sarokkal följebb Csurkával unikumoztunk bele a hajnalba meg a magyar politikába, konkrétan abba, hogy a túloldalon sunyinyog szövetségeseink, milyen trükkök bedobásával próbálják lenyúlni az 56-os újratemetést, átellenben, ahol az MDF első főhadiszállása is van, a Budai Vigadóban. Nagybörzsönyben vajon lesz-e emléktábla a Petőfi utca túloldalán – azaz a mi kis házunkkal átellenben – a kocsmá falán, hogy bizony itt szuszogta ki magát a temető mögötti legelőn megharcolt meccs után a vendégbarát sörösrekeszek között 1985 júniusában a volt, tehát az igazi Mozgó Világ: Esterházy, Kurucz, Margócsy, Krasznahorkai, Szabados, Kulin, Tárnok, Aczél Richard, Banga, Reményi, Czákó, Markovics Jozsó, meg a lányok, mert koedukált csapat voltunk, Helle Mari, Endre szőke, de nem éppen szőkeken szelíd Annája, Kurucz Edit, Várnagy Ildikó, Mara és hát igen, igen... Szkárosi, akkor még nem copffel, hanem kis rövid gumizott hajpamaccsal, és... karcosún, nagy bozontos fekete üstökkel, bajuszpödörgető ifjúi derűvel, Mányoki. Kiszállók a Batthyány téren a metróból, jobbra valami palacsintázó, vagy mi. Annak a kocsmának a helyén, ahova az egész Várnegyed fröccsözni járt, mert hogy itt a magnóról Németh Lehel énekelt, aki végleg ki lett kapcsolva a magyar hangból, mert disszidálni merészelt. Ki tudta, hogy Sepsiszentkirályon született, és hazaköltözve Lakitelelen telepedett le? A magyar Frank Sinatra... Reszket a hold a tó-ó vizén... A szabad magyar hang. Balra meg a Vigadó étterem, itt besűgözött le a pocsolárészeg Döbrentei egykoron, szánom-bánom levelét azóta sem bontottam föl. Kísértes egybeesés... – éppen itt az egyik asztalnál akart beszervezni még mozgósként Barna Sándor főhadnagy, ezt súgta meg valami lidérc Kornélnak? Kissé rágalmozólag, hiszen a kísérlet sikertelen volt, papírom is van róla. Ez az ember aztán rendőrtábornok lesz, hogy eljássza Göncz Árpád (a forgalmas városközpont) szorongástól nyirkos hóna alól a szadesztaxis puccsban a maga gyalázatos szerepét. Majd itt álldogálunk vacogva a cefet covidos esőben és szélrohamokban, kijárással nem ajánlott, gyülekezés tilva, a Duna feketén habzik, mint egy fertőzött tüdő, Zalánna, Száraz Gyurival, Horváth Bencével, utcán át forralt borozunk a whisky mellé, egy vékony árny nyitja mellettünk a kaput, Tiborék köszöntik, én, csókolom, mondom, mert nőnek vélem, meghülyültél, ez a Fodor Ákos volt, itt lakik. Nincs itt valami baj az időpontokkal? És hát igen? Mit tudom én, hogy mikor is volt pontosan, amikor a menekülő (?), a hazánkba látogató (?), az itt már félig-meddig letelepedett (?), de még nem a rendszeresen az Orbán rezidencia előtt parkolható, a megszokott, de azért mindig változó küllemű és rendszámú Lexusát valahol odahagyó Szócs Géza meghívott a Jókai tér legdrágább skót pubjába, ám amikor fizetni akar..., Jaj, ne haragudj, csak lej van nálam... Hát nem fontosabb a mondat, mint az időpont, amikor elhangzott? És hát abba lehet ezt hagyni? Zúdulnak elő és minden megfontoláson áztuhognak a hajdan belém költözött, évekig némán meghúzódó történetek, alakok, helyszínek és színhelyek, kisregények, eposztöredékek, aforizmák, kancsal szonettek,

tempós beszélők, rémnovellák, szatírajátékok, elégiák és adomák. Ami persze így egyben – egy sunyi, önmutogetó alakoskodástól iszamos önéletrajz, esetleg valami öngerjesztett önismereti kurzus, meg persze sokdrangú köztörténeti adatok rendtelen halmaza... Hol pattog még az az autógumi, amit egy pécsi domboldalról gurítottunk le az éjszakában a városközpont felé, önfelelt bornírtsággal, honnan máshonnan, mint Weöres hajdani Szent Flórián kocsmája elől, a nagy Janus Pannonius konferencián, pontosan ötven évvel ezelőtt? Hogyan is alapoztunk Veress Miklóssal a Steindl Imre utcai borozóban egy Hajnóczy-estre menendő, főszerkesztő és helyettese, ahol ráadásul én voltam a ceremóniamester? De aztán odaát Budán a Ménesi út aljában a Mozgó Klubban nem keltettünk feltűnést, Péter nagy késéssel és homályos zordsággal szitkozódva bezúdult, zsíros válltáskájából előhúzott egy tokaji aszút és dugóhúzózt követelve, majd leülve elkezdte dűnnyögni azt, hogy Sohase mondd, hogy túl vagy már mindenem... Én meg félkómában – a jelenlévők barátságos megértésével (közéjük érte belügyes vigyázónkat, szolid bácsika, aki az este vége felé mintegy „dekonspirálta magát”, mondván, haza kell mennie gyógyszerrel bevenni, fogjuk vissza magunkat, amennyire lehet) – cetlijeimet tologatom a félhomályban. Mikor is tépte el Veress féltett irhakabátját Osztójkán a Fiala Fűrészek lépcsőjén, a sörösüvegek hadmenetét követve? És kivel is lehettem, mely élő irodalmi alakkal, ott a Barackosban, és hogyan is kerültünk oda, az Irhás árok felé a kanyarban, elemien jó egytálteleivel hajdani turisták árnyainak tisztelgett a szakács, és az italos félálomban is tudnom kellett, hogy ha itt átvágnék (a kiszáradt barackfa mögött) egy-két villasoron, két kis erdőn és egy kőfejtőn, odajutnék, topográfiai és irodalomtörténeti tény, ahol Jókai rejtegette a Szerelme bolondjai (romlott) ifjú párját... És Bordán Irén huszonöt évesen mint Malvína... Atyáé... Hát Kurucz Gyula háromperhármas coming outja a „blahás” kocsmává züllött Corvin étteremben (az ablak mögött a hajdani Hullamosó, Mátyásék valamikori megállója-beülője)? Mit ittunk és mi hangzott el, miközben félszemmel a pár asztallal odébb ülő Kornist figyelem, embert még ilyen rondánenni nem láttam? S ki hinné ma és ki ne húzta volna föl a szemöldökét akkor, ha megtudja: hogy én, a hevült jobboldali rendszerváltó együtt ülök az éjszakába nyúlóan Thiery Árpáddal, valami garázsban vagy szerelőműhelynek álcázott BM-es nem tudom miben, az Újlipótvárosban (ma a helyén alighanem valami decens posztplógári lakópark), vodka, sör, Kent cigaretta, közértes árfekvés, hatalmas nemzetmentő diskurzusban, vászonsapkája félrecsúszik a fején, egyik fülétől a másikig átfésült szürke haja lebeg a posztávós légtelenben, „Kígyóhajú”, vetette oda közös kollégánk, Paskándi, a Kortársnál, ahova Árpádot ejtőernyőztették. „Egy törököt megérdemeltél volna, hörgő a főszerkesztő, Kovács Sándor Iván, erre a nyakamra küldenek egy tatárt!” Ki tudja, mi volt és hogyan, itt vannak valahol egy borítékban Thiery Árpád igényesen gépelt dolgozatai a magyar gyerekek hazafias honvédelmi neveléséről, amiket általam óhajtott Für Lajos hadügyér kezeibe juttatni. Árpád a Honvéd elnökségi tagja volt, jut eszembe, együtt jártunk alkalmanként meccsre is, ám néha anekdotázott egy-egy elnökségi piálásról, csupa Moszkva-nevelte tábournok, kihízott baromok, arany tölgyfalevél és a mindenható piros stráf, most meg – négy vagy hány évti-

zed után – keresztfiam a Kispest elnöke, ülünk a VIP skyboxban, bérleti díj – na ezt nem mondom meg, és a tartalék bérét sem, kellemes kézműves sörök, Détári, Esterházy Marci, Pisont („Pisont Pista a legnagyobb cigány”), az olasz szövetségi kapitány Gerével társalog, mindenki angolul, a csapat az utolsó előtti helyen. Hogyan is hagyhatom abba, amíg nem ejtek szót...-ról, meg -ról? Emma asszonyról például, legendáink pincecsárdai vendéglátójáról, a hatos villamos első nagy budai kanyarulatában („Járt-e Cecile a Török utcában?” – na, honnan van ez a kérdés?), ahogy ott ül az előtér sarokasztalánál körülbástyázva minden lehető jobboldali kiadvánnyal, félszemmel Döbrenteit figyelve, akibe ténsasszonyos terjedelme és modora dacára pirulóan szerelmes... Hatalmas fateknőben a főtt füstölt csülök, mindenféle friss salátával és házi savanyúsággal, lágy kenyérrel, megbízható termelői borokkal, itt a főváros legjobb kocsonyája (nyáron is!) és minden pörkölt egy árban. És itt találkozom utoljára szegény Simonffyval, valami Hitel-es búcsúalkalommal, sárga arc, a nyápiccá vált test előtt hatalmasra puffedt has... Már csak Orfi-fröccsöt iszik, ahogy mondja, rekedt öngúnnnyal, ami alighanem csapvíz szódával. Soha nem ittam vele a Hetyével átellenes Dukában, ahol nyitástól zárásig a kocsmában ült éveken át, intézve dolgait, vagy amit annak vélt, borzalmas helyi lóréval mérgezve magát. Utoljára már Hetyén sem kocintottunk egymással Ambrus Lajos rituális névnapján, András egy nyomasztó installációt helyezett el a fűben, egy gézfélékből formált alakban képezte meg önmagát, akinek tollába egy infúzió van bekötve. Mindenki igyekezett másfelé nézni. És itt a közelben az utóbbi Revolúció 56-nak keresztelt rakparti kocsmá mindenféle frogató magyarok fröccsödése volt a neolibkomm éveken, itt tartotta születésnapját Temesi is, nem akármilyen vendégsereg közepette, nem sokkal nagy, életmentő operációja és az azt követő teljes absztinencia előtt. És itt – haladva a Duna folyásának irányába lefelé – a Mozgó Világ hajdani szerkesztőségének pincéje. Anno – állítólag – lőtér volt. Ahol ma egy remek borpatika őrzik azt az időt, amikor korosztályunk italban legkarakteresebb irodalmárai Petritől Hajnóczyig, Tar Sándortól Könczöl Csabáig, Császár (nomen...) Pistától Endrődi Szabóig mily boldogok lettek volna, ha nem kell a Bartók Béla úton kóvályogva valami betérő helyet keresniük. Az Aranyhíd és Száraz Miklós György, meg az újabb Hitel baráti köre, a (bezárt) Kerék, ahol Czakkóval az élen a Sánta kutya egylet tartotta péntek 13-ai üléseit (Kelet-Közép-Európa legjobb rántott borjúlábainak társaságában), meg ahol utóbb egy tébolyult nyári estében Zalánnal és Csikós Attilával hatalmasat nótázunk egy szál remek cigány hegedűje mellett... És még mindig a budai oldal: Majorka. Ahova betódul fél tucatnyi beteglátogató és nem is innen a János Kórházból, hanem a városhatáron lévő Korányiból, ahol az operációjához erőt gyűjtő barátjukat látogatták meg egy üveg vodkával, amit az ápolttal együtt a fák között, de már a pavilon látóterén kívül rögyvest meg is isznak, hogy az utóbbira utcai ruhát parancsolva (nemigen kérte magát), lebuszozzanak a Városmajorba, ahol aztán... Azok a felbukkanások, a nyíló kocsmajátók, mindenki odafordul: belép a Grinzingibe egy pohár borra Grendel Lajos, meglát bennünket..., bámészkodik a Vásárcsarnok első emeletén, odaint Szöllősi Zoli, nyílik a Kripta ajtaja Sepsiszentgyörgyön, hát, Istenem, Farkas Árpád és Magyarai Lajos, a Mexikói úti vég-

állomáson éppen kérem ki a búcsúpoharat, amikor betársul Kemsei Pista, szintén az utolsó 69-esre várva, Hévízen Szaniszló borpatikájának ajtaja be sem csukódik amíg a Csokonai Társaság írói itt lézengenek a tó és a Akvamarin között, Tari Pistának sehol nem kell ajtót nyitni, mindig ott vannak táskájában óbecsei gyümölcsösének félliteres üvegekbe fejtett üzenetei... Csak ami nincs annak van bokra... És ez a bokor legyen most két megszűnt-megszüntetett kocsmá, itt a kies szolid Pestúj-helyen. Ahol valaha a nagy Zajti Ferenc is lappangott a KGB elől, ha igaz a helyi legenda, egy-két festménye lakásunk falán, turánista alapművei a könyvespolcon. József Attila nemléte őrző bokrai közül az első a Femina – előtte kellett a mesternek elhaladnia, ha feleségem családjához jött látogatóba. Alig van hozzám közelálló literátor, aki itt meg ne fordult volna, vagy a kerthelyiségben, vagy bent a pultos-asztalos térben. O tempora..., itt írták alá az alapító atyák községünk szabaduló levelét (a paraszt Rákospalotától), és itt traktált ... o, mores... kamaszkora emlékképeivel Pinter úr, miközben záróra táján, de még a WC kislagozása előtt, öntögeti össze a poharak maradványait, ahogy Kádár Jánossal állítgatják a bábukat a Szabó vendéglőben. A másikat nevére már talán nem is emlékeznek a helyiek: Palotás presszónak hívták, a régen felszámolt 67-es végállomásánál, és a még régebben megszüntetett 65-ös megállójában, helyén elemista koromban még kukoricás. Afféle szemérmes BM-es lakótelepecske gyanánt épült. Ahova hétvégi kötelmeink szólítanak, csöndes kispolgári betérő – presszó, étterem és kocsmá kombinációja, a fiatal fekete szakállas M. Kiss Sándorral könyökölgettünk itt szombat délelőttönként pohárkánk mellett, amikor eljöttünk megvenni a hétvégi lapokat. 1999-ben (február 2-án, 10 óra 55-kor) a legköznapi módon belépett egy hosszú kabátos ember (B. Karol) és hangtompító géppisztolyának egyetlen sorozatával kivégezte a legelső boxban üldögélő tulajt – Döcher Györgyöt, Csontkező volt a beceneve (elítelt és bebörtönzött bűnöző, de az akkori laza BV rezsime engedélyezte neki, hogy hét közben otthon „dolgozzon” – és testőréte (civilben bolgár fegyvercsempész). A kivégzés szakszerűségére mutat, hogy a boxban ülő harmadik személynak, Döcher feleségének haját legfeljebb csak a golyók keltette légmozgás lebbentette meg. Mindenesetre nyugtázzuk kellő derűvel, hogy 2021-re már sikerült is elfogni a gyanúsítottat, akinek egy tízes nagyságrendű dunaszerdahelyi mézszárláshoz is köze lehetett. Ekkor bukkantak a többnemzetiségű nyomozó osztagok a merénylők óbudai fegyverraktárára is. Ette is a rozsdá a gyilkoló alkalmatosságokat. O tempora, o mores... A felejtés jegyében átépítették ezt a szolid polgári helyet, ma egy albán pékség szelíd cipói és kalácsai figyelik a múltó időt és a bejárati ajtót. Újságos sincs sehó a környéken. És a félálom „tematizál” – indóházak, restik, várakozás a füstben, a tolatások nyikorgása a háttérzaj, a WC-kulcsot a pultos csajtól kell elkérni. A várakozás mint a magyar epika alaphelyzete..., mert hisz’ az életünk is az, századok óta, várakozunk, várakozunk, egyszerre remélve és félve, hogy megmozdul valami. A vasúti állomáson várakozunk a legszívesebben. Mert itt a nyüzsgés elfedi a magányt. Várunk egy másik vonatra, egy nőre, a lúdtalpas pincérre, a sokadik pohárra, egy álomra, a csodára. Szolnokon meg kellett védenem az ősidőkben egy feldühödött, asztalborogató vasutastól

a tenyérbemászó pimaszsággal kötekedő, harminc kilós Bari Karcsit, Szombathelyen a naplementében – fotelban! – merengve sörözgetünk a körmendi illetve a kelenföldi gyorsot várva Nagy Gáborral (a régi évtizedek ködképeiben megjelenik előttünk Pete Gyuri és Császár Pista, Pete főszerkesztő elveszíteni készül a vonaton az Életünk következő számának teljes anyagát, Császár meg mintha azon morfondírozna, hogy mit is keres majd pirkadatkor Győrben, pedig Pest felé indult el), és hát... a kolozsvári állomás, ahol a nyolcvanas években fel kellett mutatnod az áramszünetben egy pakli gyufát, ha végére akartál menni, a bokáig érő..., az Ursus söröd és a „koronadugós” palackból szervírozott, román ipari szeszből vodkásított italod mellől, Szeged és a Sárkány..., minden étel tíz forint, de hát ki jön ide enni hajnali háromkor? Rike ott ül a két Attila – Szepesi és Veszélka – között már mit sem látó szűrős szemmel néz a semmibe, és ahogy beúszik elébe egy arc, ráförmed: mondj egy hosszú mondatot. Amire ő nyomban rávágja: százhuszonnégy betű. Vegyél papírt és számolj utána. Mindezt leoninusokban közli. Soha nem téved. Generációja titkos „hamburgi listáján” ő a mindenkori első helyezett. Petri Csathó Ferenc. Halála előtt két évvel szedik össze barátai a pénzt az első kötetére. Pirulva forgatja, mint egy megesett lány... És hát íme a celldömölki resti – ahol Mátis Líviával várjuk a heteyi buszszatlakozást, előtte kávé és kis konyak, táskájában több kiló kézirat és Lajos kimosott ingei, előttem kocsonya és néhány sörök, sréhen szemben a Rezgő, ahol még ekkor is (mikor...) kap-tál levest tíz forintnál olcsóbban, amely helyet egyébként Hatcsöcsü kocsmá néven még a közeli, Marcalon túli, iszkázi származék Ágh István is emleget valahol, s amely nevét az itt szolgáló három női személyről kapta, még a demokráciában. Nem tőle tudom a verset, amit hadd ajánljak a lebontott épületnek: „Három pina, / Hat csöcs, / Nincs jobb, / Mint egy nagyfröccs.” El ne felejtsem, hogy a pincéré, Kamié, a heteyi Kunoss ház. A régi borraivalók köszönnek vissza, amikor ma meg-megajándékoz egy-egy maroknyi újhagymával? A kísértő és kísértő éjkezőpi félálom futásra kényszerít, hogy elérjem az utolsó hévet a néptelen szentendrei állomáson. Last train, súgja Hajnóczy Péter most, utolsó töredékének címét, amiben ott integet a diadalmas realizmus: „Van még egy kevés svájci körtepálinkád?” Egyszer mesélte, hogy szépírási órákat tartott egy gazdag dilettánsnak, és a honorárium „ez” a svájci körtepálinka volt. Azaz az igazi és nem ám az a sunyi pártállami termék, ami úgy jött létre, hogy utólag dugták bele egy lecsavarható bakelit aljú üvegbe a gyümölcsöt és erre öntöttek rá valami aromásított krumppliszest, hanem bizony-bizony tavasszal a gyümölcs virágát bújtatták be óvatosan a karcsú üveg száján, felkötötték az ágra és vigyázták amíg meg-érett a körte a kedves alpesi fuvallatban és fényben. Nem tudom, hogy aki integet utánam, vékony magas férfiú, hosszú hajjal, ritkás szakállal és vakító kék szemmel, kedvelte-e Hajnóczyt (öt szeretni nem lehetett, nem is hagyta magát...), aligha, pedig démonjaik sokszor adhattak találkát egymásnak végtelen várakozásaik során az örök éjszakákban, az életben is, meg a művekben is. Amíg végül, ugye, a halál kilovagol Perzsiából, Ézsaiás meg már meg is érkezett, itt ül a pultnál, a (gyulai) buszpályaudvar Non-stop büféjében. Krasznahorkai. Ő integet utánunk az éjben, ketten vagyunk, a vonatvezető meg én, de kint körülöttünk meg bennünk már – azóta is kattog ez

a vonat – valami, megfoghatatlan..., csak József Attilának volt erre szava, ... „csilló könnyűség lebeg”. Egy – vagy ki tudja, hány – délután vendége voltam. És – ó, hát ilyen mondatai is voltak Hajnóczynak a legvégén, amikor fuldokolva, egy szódásüveg csövével a torkában, az utolsó vonat halottait kérte föl, hogy elkísérjék végső útjára? – „Mint olykor forró nyári napokon, mikor a könnyű kék füst a falu kéményeiből egyenesen emelkedik a levegőbe és a Természet visszafojtja lélegzetét...” Vendégszöveg, vajon? És ezek a régi együttlétek most mind idesűrűsödnek egy szentendrei kertbe, ide a létezés derűs pályaudvarára, itt vannak szemhatárunkon a pilisszentlászlói dombvonulatok, lábunknál a gyulai-hetyei Lajos ültette szőlőoltványok, a pesti Dupart bölcsészleányai egy borozó ablakából, itt a gyulai kocsmák, a Faház, a Meirsteiner, a Schön mama, a Két tetű, a Kék fény meg a többi baráti-rokoni szövődménye, és itt a hetyei éjszakák, a zongora mellett, leányommal négykezeseszeve, olykor felém is biccentve, no egy mély akkordot te is, odébb Császár szomszéd Mányokival támaszkodik a berkenyefának, és itt van a kisoroszi homokdomb, Miklós utolsó nekünk szóló pillanatai, tekintete mind karvalyszerűbb, amikor még akart beszélgetni, csak már nem mindig tudtuk, mi van a kimondott szó mögött. Mindenünnen kiszűrve a világ, hogy az élet bejöhessen. Ez a szentendrei kert – soha nem találnék már ide vissza – valójában egy vendéglátós hely volt, jóllehet se vendégre, se személyzetre nem emlékszem, ketten ültünk egy nagy fa alatt, poharaink sokasodva... Ez a kert a mondatok helye volt, azaz: a mindennapi egy mondaté. Az író beült a helyére minden nap délelőtt, alig fogyasztott, se toll, se papír, nézett maga elé és írta fejben azt az egy mondatot, ami a nap penzuma volt, s amit majd késő délután otthon papírra vetett. Vendég voltam itt, aki szót cserélt szóért, egy pillanatra sem felejtve, hogy ez a vékony, kékszemű férfi az egyetlen az új magyar irodalomban, akinek úgy realitás minden élmény és tapasztalat, hogy azonnal helyet kér magának a mindennapok apokalipszisében, a létezés kozmikus pusztulásban. És mégis, noha „beszélni már tulajdonképpen nem lehet semmiről”, azért beszélgetni lehet. Mindenről és bármiről, utazásokról, nőkről, kudarcokról, egy japán kertről, a megvillanó szépségről és a szegényekről, az eleki elágazásról, a kínai nagybetűkről, amit a felesége tanul most éppen Kínában, barátokról, az utolsó ibériai farkasról, Ginsberg New York-i lakásáról, Cipolla-Balassáról, árulásokról, Alaine-ról, ahogy a halál képviselőjében lép szűkülő kislányaink felé, könyvekről, erről a novellazárásról első kötetében: „Emberek. Az volt ott Magyarország”, Vig Mónikáról, szegénynek a neve máig ott a Magyar Narancs impresszumában, a világméretű Sátántangó személyekre szabott és minden pillanatban változó táncrendjéről. A szelíden simogató fényben és fuvaltatban arról a megsemmisülésről, ami azért tudomásul veszi a holnapi napot. Fölnézek... Hol vagyok. És mikor?...

...egy szövegben vagyok. Most. Egy olyan „időpontban”, amelynek, mivel „pont”, nincs kiterjedése, azaz nincs múltja és jövője. Kívül vagyok tehát bármiféle téridő bármilyen realitásán. Ez persze csak képzelés. Mert az „időpont” csak egy szó, és így hadd mondjam felelőtlenül: nem több, mint lapos létmetafora. Ahogy kimondom és leírom, akkortól, mivel már nem „tartalom”, hanem csak „szó”, máris átadta helyét

a következőnek. És mégis... Egy szövegben vagyok – most, egy olyan írásban, aminek a műfaja meghatározhatatlan, noha amennyiben egy szöveg képes óhajt lenni az önreflexióra, azaz önmaga tudatosítására, akkor alighanem el kell döntenie, hogy mi is „ő”: esszé, kisregény, lírai elbeszélés, egy életforma szociológiája, profán gyászbeszéd, többszörösen kódolt önéletrajz, szürreális mondatleltár, történelmi életforma változatok katalógusa, magántörténelem időrend nélkül, vallomás és provokáció ... Ez a szöveg egy-két alapmondat létrejötte után állandóan bővül, az időben él, folyamatos, szinte leküzdhetetlen kényszert érez, hogy újabb és újabb mondat-és képmozaikokat fedezzen fel és ezekkel bővítse önmagát. Bár az merőben csak látszat, hogy ez a szöveg esetlegesen válogat a múlt és jelen, sőt a megképezhető jövő információs halmazában, legyenek azok élő vagy emlékéfigurák, téralakzatok, időszeletek, a humán vagy a természetes múlt virtuális nyomelemei, az tagadhatatlan, hogy ezek a halmazok meghatározható keretek között kereshetők fel. Ami azt jelenti, hogy a szöveg szerveződésének (beláthatatlan) folyamata nem a kereteken kívülről hoz be új mozzanatokot, hanem az önmaga által határolt terep mélyéből. Mondhatnánk, hogy akkorra tekintheti magát elkészültnek, ha a mélység tárnái meddő ürességgel hártanak a további mélyre szállást. Mégis – látszat vagy valóság: ki dönthetné el, hogy – ez a szöveg olyan tér, ami maga az állandóság, azaz az időtlenség. Benne vagyok egy történetben, mindazokkal együtt, akik így vagy úgy velem vannak. Egy történetsszövevényben, ami kényszerűségből csak szöveggént jeleníthető meg. Végül is – benne az eseményekben, kiszolgáltatva az emlékezés szeszélyének, boldog alávetettségben a véletleneknek – tudom, hogy az idő itt a főszereplő, minden alak és eset mögött az időről „van szó”. Az idő leleplezéséről, mint örök – hol tudatos, hol önkénytelen – emberi törekvésről, azaz kényszerről. Arról például, hogy egy emlékező mondat leírásakor hányféle idő tolatodik jelenvalóvá és ezek milyen viszonyban vannak egymással. Arról, hogy mi minden határozza meg az időt: személyek, történések, élet és halál váltakozása a létezésben és a tudatban. Az idő bekerítése és birtokba vétele mi mást jelenthet, mint a magam túlélését, pillanatnyi halhatatlanságát? Ezért beszélek oly sokat halottakról, és néha úgy érzem: halottakhoz. Meg hát... az emberi tudattól független idő... Íród-nak a sete-suta filozófémák a maguk közhelyes brosúraszínvonalán, mind több paradoxonnal és árulkodó macskakörömmel. Bevallhatom, mi mást tehetnék, egy alkalmi „praxis” igyekszik megindokolni önmagát. A „létjogát” szót azért nem merem ideírni, mert akkor ki kellene pillantani a mondatokból, hogy azok valós helyét megkíséreljem elhatárolni a metafizika (i semmitmondás) ködképei közül. Miféle elbeszélés ez, amelyet egy idősíkokat felfüggesztő, személyekhez kötődő és régi-új történésekből fakadó (íme a képzavar mint kényszerűség) lendület fogalmaz meg, úgy hogy nemcsak ír(ód)ni kénytelen folyamatosan, hanem átí(ró)zni, kiprovokálni a szüntelen „beleírást”. Szoros kapcsolatban a mindennapok esetlegességeivel, a gondolkodás kontrollálhatatlan cikázásaival, az álmok és látomások felelőtlenül magabiztos ihlető gesztusaival. De – mondom újra hangsúlyozva – soha ki nem lépve a maga által kijelölt „keretekből”. Mert nem is tehetné: ezek a keretek a szövegszerkesztő médium személyes elhatároltságát kénytelenek tükrözni. A szellem titkos áramlatai – a felelőtlenség és döntésképtelenség alakoskodása? Olyan palimpszeszt, aminek lehetetlen előhívni a mélyebb rétegeit, és aminek létrehozására csak a posztmodern idők komputer-technikája alkalmas. Hiszen hogyan is nézne ki egy efféle kézirat – nyisunk csak egy újabb nagy zárójelet – a köze(rég)lmúlt írógépes technikájával?

Micsoda újraírások, ceruzás-tollas felülírások, lapszéli szövegterjengések, mellékjeles eligazítók, papírcsík-ragasztmányok, újra-meg újragépelések, és akkor még hol vagyunk a kézirat és a nyomdailag „kész” forma, azaz a végtermék közötti átmeneti létállapotoktól – hernyó és báb? –, pl. a korrektúrától, ami mindig több, mint a szerkesztés és a nyomdai szakaszok egyik szokványos eleme? Elbeszélői modernségünk és posztmodernségünk (ha ez az), nem a technika függvénye és csapdája? Mélázva nézhetünk vissza az írógép előtti időkre, nagy- és dédapáink írón- és tollszárfogó kezére, amikor volt cserélhető papíros elég, volt radír, volt kalamásis és grafit. Takarékoskodni legfeljebb a börtönben kellett, amikor a rab önvérével írta verseit, de azért ott is akadt egy rozsdás szög, amivel naplófélélt lehetett kaparászni a penészes falon. Ki gondolta a századforduló Remingtonjainak, Royaljainak, Neumann Erikáinak, Underwoodjainak, Continentaljainak kattogása közben, hogy a „végleges” írásképp ábrándja mekkora önáltatás. Elaggottnak látott öregeink még majdnem oly szabadon írhattak újra mindent, mint mai utódaik. Még az áramszünet sem zavarta őket, volt gyertya és „petrólium” (ahogy nagyanyám mondta). De vajon mit kezdtek volna egy ilyen sóhajjal „elszállt a file”? Meg olyan ismeretlen helyről érkező parancsról, hogy óvakodj a hekkerekétől? Router, proxy, firewall...? Közbevetés, mellékszál, ami itt az utolsó kérdőjellel zárult? Nem, nem... ez és minden efféle betoldás, elágazás része annak a történetnek, ami most egy új szövegnek tünteti föl magát, s az már a befogadón, azaz a szöveg vendégén múlik (ha „ilyen” egyáltalán feltételezhető), hogy miféle határokat észlel a szöveg és önmaga körül. Vagy mondjuk egyszerűen naplónak „ezt”, de olyannak, ami éppen a definiáló elemet, a dátumokat függeszti fel? Különös, de egyszer már tettem próbát effélével. Megkísérelvén összehozni régi írók árnyait – Jókaiét, Cholnoky Viktorét és Eötvös Károlyét ezzel az „itteni” térrel és az „akkori” idővel, egy Géczy János által gründolt vállalkozás számára. S hol máshol kezdődött el bennem a szövegáradás, hol cunamiként, hol abban a csöndes, de megállíthatatlan ritmusban, ahogy a tenger az omlékony fővényen görgeti a kavicsokat és az üres csigaházakat, hol máshol, mint egy régi munkahelyem ablakában az Üllői úton, valamikor az ezredfordulón, ahonnan éppen arra az utcácskára láttam rá, ahol a mesék közkatónája találkozott az igazi dicsőséggel és a valódi halállal. Mögöttem a grund, mint emlék, látomás és tapasztalat. És akkor nem onnan ide, hanem innen oda lépegettem, az „Ernö utca” felé, aminek „aszfaltkeléseiből” és bérházi salétrom pannójából – Géczy János Mányoki-búcsúversében – megtudható, hogy „milyen szürke és foltos az enyészet”. Az Ernő utcát azért tettem idézőjelbe, mert „innentől” már nemcsak topográfiai egység, hanem mitológiai helyszín is. Már amilyent a XX–XXI. század képes létrehozni és elviselni. Miféle szöveg az – diktálja a kérdést a csöndes este mint szinte megismerélyesíthető szövegszerkesztő –, amely nem akarja, mert nem is tudja meghatározni a maga – minden elbeszélést (na jó: narrációt) meghatározó – alapelveit? Egyfelől azt, hogy kihez íródik a szöveg, másrészt meg azt, hogy miként határozza meg magát a szöveg szerzője. Két halotthoz íródik? Egy elfogulatlan folyóirat nyájás olvasójához, ahol esetleg megjelenik? Az utókorhoz? Vagy csak ahhoz – és itt egyesül a két kérdésre adható válasz –, aki a gép előtt ül, aki egyike a kevés megmaradt kortársnak, és így kegyes tanú, megvesztegetett nyomozó, halottait a nyilvánosságnak kiárúsító barát, képzeltgő és önmutogató vénember? Vagy mindez összefoglalható egy ilyen álszent gesztussal: egy észjárás akarja itt leképezni magát? Valamiféle együgyű átlagemberi emlékezés-forma óhajt feltolakodni a művészi ihletettség ormaira?

Praxisként jelenti be azt, ami a maga egyedi és egyszerűen formátlan módján maga a mesterkéeltség, tehát a felelőtlenség? Vagy maradjunk annál, hogy szimpla, de önmagát túlbecsülő, napló, sőt szabadidő napló is. Sőt – olvasónapló. Mert – ez is legyen zárójeles megjegyzés – amíg egy efféle hosszadalmas iromány készül, addig is telik (ha nem is mindig észlelhetően múlik) az idő. A monitor és az íróasztal körül könyvespolcok és a földön egymásra halmozott könyvek csöndes, ám sunyi javaslatai. Azért sunyi ez a kínálat, mert egy-egy könyv kiválasztása véletlennek tünteti föl magát, noha sokszor nagyon is szükségszerű az olvasásra vagy az újra lapozásra való felkínálkozása. És amellett, hogy egy könyv újabb idősíkok sorának ad alkalmat a megnyilvánulásra, olyan mondatokat is felkínál, amik a kötelező átvételre jelentkeznek. Végül is nincs ebben semmi természetellenes, noha mesterkéletlenségnek sem lehet nevezni: ugyanegy kultúrkörben van író és olvasó, közös a szótáruk és a valóságuk, értsünk a „valóság” szón bármit is. Déry Tibor emlékiratát azért vettem le a polcról, mert kedvemre valónak éreztem utánanézni néhány emlékezetes történetének és megjelent előttem az a csontos, barátságos öregember, aki bámulatos kertjében ott ül a Balaton fölött, a fényben, térdén iskolai irkával és meg-meghúz csak úgy üvegből valami bolti pálinkát (alighanem fekete címkés cseresznyét), és ahogy lassan formálja a szavakat, ő is tudja, meg a vendég is, hogy itt maga az évszázad a vendéglátó. Az az évszázad, ami most éppen írói programként, emlékezni kíván önmagára. És ehhez kik mások az elbeszítő (médiium) partnerei, mint a halottak. Déry könyvét tehát nem szakmai etalonként olvasom, olvasom újra, hanem élvezetből, de nem lehet nem észrevennem, hogy ő is..., amikor..., hasonlóan..., csak okosabban, nagyvonalúbban, elevebb öni-róniával teljesíti vállálását, mint..., azaz széptanilag és pszichológiailag megfellebbezhetetlen érvényességgel... Ahogy alighanem sok más emlékirat szerző, akiknek munkái itt sorakoznak a polcomon... Déry tehát nem példa- és tanácsadó, hanem ajándék. De megállhatom-e, hogy ne bölinszak rá – öngazolás... – efféle állításaira: „Milyen kiszámíthatatlan, helytől, időtől független térfogattal helyezkednek el az emlékek idegrendszerünkben...” Ahogy ráhibázik a szókincs egyik elemi mérték jelölő terminusára: „térfogat”. Vagy „Mily figyelemre méltóak az emlékezet bakugrái...” Itt meg a „bakugrás” – akinek a személyes szótárában ez ott van, az nem kényszerül mindenféle ködöket fújni egy nyilvánvaló és természetes élmény köré, magyarázatul. „De ide tartozik ez? Magamról írok, vagy Füst Milánról? Kivel magyarázom a másikat? Mindegy, bízam magam tollamra, amely végül úgyis oda vezet, ahol az idő – rövid időre – nihil obstatot engedélyez szövegeinkre.” Másról sem szól ez az itteni sok tízezernyi karakter..., és ezért is érdemes egy fejbólintásnyi pillanatra megtorpanni a „toll” szónál. Újabban elalvás előtt Pilinszky alkalmi írásait olvasom, amelyek a katolikus hetilapban jelentek meg, akkortájt – érett ifjúkoromban, a hatvanas években –, amikor Déry memoárja is. Talán majd ennek a szövegnek egy későbbi fejleménye is megnyílik olyan olvasói élménydimenziók felé, amelyek Pilinszkytól sugároznak a (mindenkori) jelen felé...

...a pestújhelyi ablakon a tovalóduló és tűnő árnyak mögül nem a szomszéd csúfosan visszavágot fenyői hajladoznak, hanem a Béke utcán kavargja a port a szél. Karcsi szőlősgazda volt, mint az apja, meg ismeretlen elődei a Kissomlyón, igazi társasélete ott zajlott, nyúlporköltökkal, névnapokkal, potyaleső német borturistákkal, oda-vissza kért-kapott kölcsön szerszámokkal, hordómosó és borfejtési alkalmakkal. A bor ter-

mészetes eleme volt a mindennapi életnek, én is adtam neki kölcsön egy-két évtizede – ahogy fölthagytam borászkodásnak füllentett amatőrkedésemmel – két jó kis szlovén fémhordót, borral „fizetett”. Kérjem most vissza őket? És ugyan kitől? Hatalmas erős ember volt, megromlott lábai ellenére, naponta megivott vagy öt liter bort, szeme se rebbent, talán a hangja lett harsányabb valamivel, apja ennek a dupláját, de a vérképe jobb volt, mint a feleségemé, aki legfeljebb egy kis doboz sört iszik meg másodnaponként. A bor a természet része volt számára, mentes minden ünnepélyes alkalmiságtól, ahogy sok városinál. Töményt szinte soha nem ivott. Nem káromkodott, a faluban nem volt haragosa, irigye, nem kapott gyereket a sorstól (talán ezért volt gyakori szava, ha odafordult valakihez: „Gyerekem”, és – ó, sok együttlét, meg a mindenre, mindenféle viselkedési bolondériára felmentést adó vénség... – azt tapasztalom, hogy jómagam is ezzel a szóval szólítom meg az unokámat, aki kikéri magának, ugyanezzel, ha felbosszant, a feleségemet, Zalánt, a pincért három whisky után, az előttem tökölő sofórt, és kis piacunkon a magyarul alig tudó afgán gíroszsütőt), és ezt olyan fegyelmезetten vette tudomásul, mint mindent az életben. És olyan emberi közeget tudott maga körül, amit joggal mondhatunk családnak. Nem volt vezető szerepe, soha és sehol, de tekintély volt mindig és mindenben, amihez hozzáfogott. Minden falusi rendezvényen jelen volt – a kulturálisakon csakúgy, mint a „vigalmiakon”: Berzsenyi-nap, éves buszos kirándulás, „Őszikék” délután, erős hangja mindig kihallatszott a zajgásból, ha nem is akart vezérszerepet vinni soha, nem volt közös ügy, amiről ne mondta volna el a véleményét, barátainak minden évben megfőzte a szokásos téli kocsonyát és a karácsonyi halászlét, mert ne aprózzuk el magunkat, 30-40 tányérnyit mindegyikből. A konyha falán pirosuló paprikafűzerek várják, hogy a télelőn lekerüljenek a sparhert langyosabbik végére a tepsibe (nagyanyám „tepszinek” mondta), a végső szárításra és őrlésre, onnan egy-egy üvegnyi hozzám, meg csípősségmániás kisunokámnak, Leonárdónak is, aki – íme – mily délcegen defilíroz nyaranta a fűnyíró traktoron erre-arra a koldusállás előtt, előttünk. Aggálytalanul és megfontoltan, de nem kritikátlanul volt jobboldali, nemzeti és kormánypárti. Orbánt igen kedvelte, érezte benne a vidékiséget, minden jó döntését számon tartotta, egyedül a tűzifa áfájával nem volt kibékülve. Karcsi portája, mondanám, stílustalanul, agóra is volt. Mint afféle szerény udvarház. Nem tudok nemesi-kisúri elődeiről, jóllehet a Sziták, Thulmanok, Tomposok (egyiküktől majdnem vettem egy pincét), Hettyeyek és Vargyaiak (a Karcsi melletti házban élt megözevgyűlten és elhanyagoltan a Pista, istállója akár műemlék is lehetne, hárman törtük rá az ajtót, amikor rosszul lett, feleségét mellrák vitte el, amivel nem ment orvoshoz, Istenem, mit tudsz tenni az emberrel, mint természeti tárggyal...), szóval a mondtak mellett akadnak Császárok is a Kemenesalján, ám azok is majd' mind lutheránusok tudtak maradni az ellenreformáció alatt, és el ne felejtsem, hogy a Gotthardok „pinajuss” révén kerültek ide uraságnak..., így tudja „Hetye”... (Óh, ezek a „betoldásaim”..., ezek az elágazások..., habzó szóömlenyek..., vénülvén egyre kevésbé állom meg, hogy ne csapjak félre, egy-egy szótól megittasulva, egy-egy emléktől elvarázsolva, egy-élménytől föllelkessedve. Burjánzik a szöveg, mint a rossebb, (Császár Karcsi szóhasználatá-

Változat egy holland képre

val). Itt vannak tehát ezek a vasi-kemenesaljai nemesek... Elő a forrásokkal, genealógiákkal, birtokösszeírásokkal, címerkatalógusokkal, a kastélyromok és udvarházi kapuszlópok téglái a tsz-istállók falában, régi kerítésembe beépítve a kastélykert kapumaradványa, megmaradt ősfák a nemlétező parkokban, a szerves idő szépsége... Az úri hagyomány és a paraszti létmód a nemesi falvakban. A kuriális falvak..., én már akkor hívtam a vármegyét a maga rendes nevéen, amikor ez még nem volt alap-törvényileg kötelező. Egyházsrádóc, úgy emlékszem, ez is efféle volt, szegény Für Lajos faluja, az egyetlen református község a megyében, neki a nem túl távoli Türrjén volt telke és háza, itt lappangott néha, amikor Antall József kereste a hévvegen mint hadügyminisztert az aktuális délszláv háború tárgyában, ide valósi a hentes és hévízi polgármester barátom, Vértes Árpi, úgy vitték ki Ausztriába a frissen vágott borjakat, meséli a szokásos vendéglátó Unikum és kissör mellett a „tanácsház” legtetetjén a hivatalában (kilátás szemben a gimnáziumra, aminek tornya csúcsán egy zöld-fehér focilabda, átellenben a kék templom, a pápánál is járt Árpi, lenn a lábunk alatt a főtéri szobor, a régi iskolatárs, Marton László munkája, ma esküvői kulthely, Árpádék

külön keretéből kibérelték a guggoló alakhoz modellnek a környék legnagyobb fenekű fehérnépét), hogy nagy jégkoloncokkal tömték ki őket..., és arra meg a szomszédban van Nemeskocs, itt főzte ki első pálinkámat Bejczy Zoli apósa, hányszor autóztam át Nemesszalókon Pápa felé, a falu bejáratában a két hatalmas csertölgy, jobbra a magára hagyott motocross pálya, itt az útban Pápadereskén vásároltam legutolsó kutyámat, „azt a kis kant viszem el” a földön hempergőző gombolyagok közül, mondom a gazdának, „amelyik először jön hozzám megszagolni a cipőmet”, most meg itt sunnyog a meleg konyhában, illegálisan, akkora mint az ólajtó. És van-e szebb szó a földabroszon mint ez: Nemesrempehollós?. Nem győzők merengeni Berzsényi címerén: kék udvarban zöld halmon fekvő szarvas, rajta egy kitárt szárnyú arany griff, jobb „előlábával” a szarvas agancsába kapaszkodik. A környék múltja a nevekben: Eördögh, Cziráki (legendás tornatanárom családneve, mondom poszt-vörösinges elgyöngüléssel, a Vörösmarty Gimnáziumból, a néhai Zerge utcai főreálból), Lórántffy (egyikük itt tanított a faluban azt hiszem, testnevelést és hittant), Csirkovics, az egyik bobai Csirkovicstól vettem valaha egy szőlőt a Kissomlyó tetején, megjegyzem, hogy főleg a telekhatáron a bazaltban hősiesen kínlódó hét kocsányos tölgy ragadott meg, meg a „törökkori” – ráfogás – pince miatt is, aztán továbbadtam egy – persze – nemeskeresztúri illetőnek, aki vágómarhákat nevel exportra, ő meséli, míg kezembe pengeti a pénzt, hogy kuncsaftjai vannak Izráelben és az araboknál is, rituálisan vág mindkét félnek, a zsidók viszik a marhák elejét, a másíkákat meg a hátsó fertályokat –, Finta, Gömbös – szegény jánosházi polgármester, még az emdéeves hőskorszakból –, Rummy, Köcsky (hányszor hallottam a helyi humort, hogy az oroszok nem találták meg a köcski bekötőutat, ezért a falu máig sincsen felszabadítva), dukai Takách (kastélyukat a sors minő áttételekkel hagyományozta Simonffy Andrásra), meg persze Weörös (így...), Csöngén. De hát éppen az a csodája ennek a környéknek, hogy itt a mindennapokban a családias meghittség szinte elmosta a szociális különbségeket. Károly barátom távolodó alakja mintha illusztrációja volna közös falubélink (netán: falunkbéli – de akkor határozott névelő kell, ó, magyar nyelv!), Berzsényi Dániel szavainak, akinek idelátszik a szülőháza (ami persze néhány itteni szerint csúf hamisítás, mert Dani úrfi a „kiskastélyban”, ma tsz-csűr, Ambrus Lajos utcájának a végiben, látta meg Isten szép egét): „Egész Répce és Rába mellékét, Kemenesalját és az egész Bakonykebelt oly tiszta és csinos magyar nép lakja, melyhez hasonlítható, hasztalan keresnénk hazánkban.” Túlzás? Persze hogy az. És ő, Császár szomszéd, volt az, aki megőrizte – legyen csak önös igazán – nekem a Falut. És odarajzolta a másik „én falum” mellé: feleségem Nagyörzsönye ez, közös félszázadunk mese-forrása és rögválósága. Karcsi a falu „miatt” van most itt. Ezekben a mondatokban. Ő, aki kovács szakember, sőt hajóépítő szakmunkás volt. Munkás, paraszt, polgár. Mindez a „szociológikum” egyben, a személyiség kikezdetlen harmóniájában. Igen, nézek vissza a korábbi mondatok némelyikére: az ital. Mi tagadás a magam hetvenvalahány évéből az utóbbi félszázadot le tudnám írni az italfélékhez való viszonyom alapján, és ez nemcsak magánemberi történet volna – hadd ismétljem kocsmagőzős önmagammat – hanem történelmi traktátus is. Mert a kor meg engem ivott,

iszogatott, hörbölt, öntött magába. Legyen most előttem egy kép – ilyen fegyelmetlenül kattog az emlékezés filmszínháza – a Mozgó Világos időkől a belpesti éjszakában. Éjfél után járt, de már inkább hajnal felé, nem tudom kivel, talán egy régi (szintén sajtós, focimániás és Sztravinszkij rajongó) gimnáziumi osztálytársammal jártuk a belvárosi kocsmákat, a Váci utca lenti végén átvágtunk a Dimitrov szobor mellett a Tolbuhin körúton, az úri Belvárosból a külső Ferencvárosba, és itt magához hívott a Pipa utca végének halvány fénye, a csarnoki kocsmá. Valami furcsán tagolt belső térre emlékszem, meg a totális csöndre. Középen ott ült Endre, az asztalán poharak és papírok. Dolgozott. Lakás? Család? Nyugger képeit nézem és úgy látom – beszámítva a beszámítandókat – hogy élete végéig az a szép fiú maradt, fekete hajú, csillogó szemű, mint egyetemistaként, gyönyörű lobogó szőkeeségű feleségével, Annával, a „Kováccsal”, ahogy mondta, akivel cudarul tudtak veszekedni..., egyszer ki is ugrott menet közben a Trabantból, vasárnap, télvíz idején egyszál ingben, hogy a Mozgó szerkesztőségének műbőr díványán húzza meg magát, de balszerencséjére az ajtó zárva, belülről a kulcs, (alighanem) egy másik szerkesztő vette időleges használatba a helyet, vagy talán – legyünk még rosszhiszeműbbek – az államvédelem munkatársai szervizeltek... Vagy ahogy jöttünk haza az éjszakai személlyel Kaposvárról, mert – ó milyen idők... – a fővárosban terjengő hírek alapján színházba hoztam ide a tanítványaimat, Sütő lócsiszárjára, Endre a színészklubban az asztalfőről izgáskodik, dicsér és bírál mindenkit, darabot, színészt, bort. Lendülettel, hitetően, imponálóan, kamaszos hevülettel, és valahogy mégsem tolakodón, mégsem aránytalanul. Kedvesen. Valahogy betöltötte a teret. Ez a hevület mindig ott munkált benne – legalább is amíg rendszeresen találkoztunk egymással. Ott a Mozgóban, aztán a Hitelnél, utóbb már kurta időre és gyászos búcsúval. a Kortárs Kiadónál (hadd emlékeztessen magamat, hogy első könyvem, egy „teljességre törekvő” nagy magyar zsoldárügyjtemény kolofonjában ott az ő neve mint felelős kiadóé, a korrek-túrát egy összeurópai hírügynökségi konferenciáról jövet..., 1994., Antall József utolsó ejtőernyőse, aki voltam, Zürich és a budapesti Naphegy között végeztem, felső kategóriás, sofőrös, szolgálati gépkocsim jobb hátsó ülésén – gyalázatosan sok hiba maradt benne..., mily „egybeesés” – a zsoldárkiadó Endre és Hetye között: pontosan ekkor vettem meg a Béke u. 5-öt), és a Magyar Hírlapnál. Mi tagadás volt némi szerepem abban, hogy itt dolgozhatott, meg amott is, és végül abban is, hogy némi svindlivel bekerült a Pázmányon a péhádé-várományosok közé, de itt már meg sem jelent. Valahol a régi papírjaim között alighanem dossziészámra lehetnek feljegyzései, levelei, tervezetei, mert mindig terveket kovácsolt, de soha nem került olyan szerepbe, hogy meg is tudta volna valósítani őket. Amikor Szabados Árpádot a Mozgós időkben berántották pár hétre katonának, Endre azonnal kerített egy olyan csőszerű dobozfélét, amibe a grafikusok szokták belegöngyölni munkáikat, megtöltötte patogatott kukoricával, madárlátta cipóval meg egy pakli cigarettával, mindezt „álcázásként”, hogy belerejthessen egy vasreszelőt, és rögtön postára is adta a HM szigorúan kódolt címére. Endre nem volt semmiféle értelemben főnök a Mozgónál, ahogy Kulin Fecő, meg Veress Miklós (tán meg én), másként nem voltunk azok, de a lelke

volt. Itt „egyben” volt mindenki, rang nélkül, de tisztként. Ahogy – megállhatom-e az emlékezés gomolygását – ahogy épülő házunkhoz hordják a téglát és kavarrják a malcert (ahogy a humorisztikus pallér mondta), én meg Czakónál pucolom a darázsúgásos padlást, kikérek ötven felest a mányi kocsmában, egyensúlyozom a tálcat föl Árpád kis házához, ahol a délelőtt szedett gombát főzi Banga Feri, ama népi legendában bízva, hogy ha a beledugott kanál megzöldül, akkor ne együnk belőle, hát a kanál kék, mint a nyári égbolt, nyáron idejárnak hozzánk kosarakkal a gyerekesek sárgabarackért, én meg viszem a szerkesztőségbe az általam kotyvasztott meggylevest a legnagyobb itthoni fazékban, behűtve, tejszínnel, eszeveszett rock and roll Veress negyvenedik születésnapján a Dózsa György úton a Liget sarkán, ott alant lesz majd Szabadosnak egy komoly fotókiállítása utóbb, Czako telefonál kétségbeesve egy nyári este, hogy elcsapott egy őzet valahol Nógrádban, nem pusztult el, itt a csomagtartóban, mit csináljon, hát te éppen „útbaesel”, itt nyeklik-nyeklik szegény a törött gerincével, mit tehetsz..., de azt a recsenést nem felejttem el sosem, ahogy a gége visszaszól a késnek, a kis kifőzött koponyája itt a gerendán Hetyén a régi dühöngőben, az én tróféám, az enyém, akit nem győztek legyilkosozni korrupstársaim, amikor falták a párolt özgerincet zsemlegombóccal, persze Endrével, az élén? oldalt? ...ott...Ahogy a lap meghalt, kicsit belőle is „útra vált” valami, lehet, hogy „a jobbik része”. Megpróbálta (Géczivel) újraéleszteni a lapot Veszprémben, hősi, de már a sörök felé moccanó-cikázó kísérlet volt (ha igaz a mendemonda). Árpáddal nagyon jól kijöttek, talán mert baromira jól fociztak, Endre elől, Árpád a védelemben. Talán az egyetlen volt a baráti körből, aki nem lépett ki Várnagy Ildikó életéből (pedig hát...), amikor elváltak Árpáddal, sőt sokszor írt róla, elemezte, komolyan vette azt is, amit a talán a művész nő maga sem, mondom most merő rosszindulatból, olykor elnézegetve terrakotta szobromat Hetyén a régi kemencére kiállítva (Császár szomszéd soha nem tette szóvá, noha mindent észrevett és örökre megjegyzett), amit direkt öregesre mintázott Ildikó vagy negyven éve. Nem öregedtem hozzá, másként vénültem meg, de azért különös, ahogy egy pedofilba ojtott Voltaire-t látok bele hajdani arcvonásaim keretébe. Azt hiszem, Árpádnak (meg Géczinek) köszönhető, hogy utolsó éveiben jól érezhette magát egy munkahelyen, a képzőművészeti főiskolán – én már csak így hívom –, de hullámvölgyek itt is voltak. Miközben azon morfondírozok, hogy jelen és múlt viszonyát hogyan is fogalmazzam meg az ő esetében és Császár Karcsiében, újabb képet látok megint csak az ősidőkből és a jelenből. Úgy tudom Rákosvalahol a főúton abba a családi házba költöztek vissza az Ernő utcából, ahol Icus és a mamája lakott (Ica, Icus... – kevés asszonyt ismertem így telítve szigorral és szeretettel), régen volt, de már együtt voltak, amikor itt felbukkantunk egy hétvégi hajnalon orvos sógorommal, hogy a disznóölésen segítkezzünk. Meddig lehetett nagyobb (haszon)állatot tartani Pesten? Vajon? Itt meg most nálam a hűtőben szépen fóliázott darabok maradékban abból a huszonhét kilós heteyi sonkából, amit Karcsi pácolt, „hömbölygetett” itt szemben a Béke utca túlfelén a sós-fűszeres lében hetekig és füstölt a múlt karácsonyra és az idei húsvétra. Az utolsó darabot most – mikor? meg tudná-e mondani valaki? – küldöm át Leonárdónak, aki az olaszos-apai pasta-k

helyett a vidéki zsíros magyar ételeket kultiválja, kamaszodván. Párhuzamban mind honfiasabb magyar érzületével. Jelen és múlt. Mányoki Endrével soha össze nem veszem, okom talán lehetett volna rá, még vagy negyedszázada, amikor Új Maótól elcsaptak, és ő nem csatlakozott a szolidaritásra hajlók közé, szegény feleségem sírva vont a felelősségre nálunk egy pestújhelyi kerti buliban. (Hát nem itt történt, mint a dialógus még élő tagja meséli ma (mikor?): a Pecsá mellett futottunk össze véletlenül, ott, ahol valaha régiségpiac munkálkodott hétvégeken. Ott tört ki minden előzmény nélkül zokogásba. Pedig ő aztán nem egy sírós fajta.); én már régen elfelejtettem, nagyobb árulásoknak is voltam célszemélye, szóval az utóbbi években mindig én hívtam telefonon, ha egy adatra vagy valamire effélére hirtelenjében szükségem volt. Vagy csak kíváncsiságból. Ő soha. Pedig nem lehetett benne sem harag. Kulin is ezt dűnnyögi, hogy őt is kerülte évtizedek óta, pedig mennyire rajongott érte mint tanárjáért. Mondhatnám, Endre számomra a múlt embere volt, (de) olyan alak és alkat, aki mindig a jelenben élt, de még inkább a ködös álmokkal teli jövőben. Karcsi viszont még a közelmúlt hetekben is vidéki napjaim jelenének volt – állíthatom – a főszereplője, ám beszélgetéseink legemlékezetesebb képei valahogy mindig a régmúltból fejlettek. Ha politizáltunk, akkor is elég volt egy szó, egy kép, egy természeti jel és máris a falusi idők teljében jártunk. Ő mesélt, én jobbára hallgattam. Elég volt, hogy őszelön átszálljanak rajban a seregélyek a fejünk fölött a szőlők felé, majd: miért van az, hogy a Lóvé nevű kutyája csak énrám nem vakkant, hogy Ági megkérdezze, szeretem-e sütvé a nyulat, bulgurral („O tempora...”, avagy a mai parasztkonyha), hogy milyen is lábujjhegyen toporogni a WC-ben egy alapos hólyagtükrözés után. (Tőle tudok mindent a nyúl görgéséről, társaséletről, természetéről, de azt sem tagadom, hogy Mészöly Miklós Filmjében ragadott meg a kép, hajdanában, de elfelejthetetlenül, ahogy Sax Simon az akonaverő kalapácsot „gyöngéden a hintázó nyúl fejéhez csapta. Az meg egyből kinyúlt és hosszú lett.” Gyöngédség a gyilkosság természetes közegében? Volt Karcsinak egy szép, szelíd és hatalmas barna kanja, unokáim húsvéti ajándékként kapták valami meggondolatlan várositól, szóval „közös” állatunk volt, ide hoztuk Pestről a Béke utcába, nyúlgenerációk szaporításának főszereplője, új és végleges gazdája évekig gondozta, táplálta, mesélt róla, le nem vágta volna semmi pénzért. Itt van eltemetve a kertben, a legrövidebb ideig, de legillatosabb virágzó fa alá.) Lóvé, mióta nincs gazdája, kerítést ás és szöki, amit soha nem tett, tapad Ági lábához, ez se volt szokása, benyomakodik a lakásba, befekszik a virágágyások közé, mintha nem volna önmaga. Kering, alig nyúl a sebtében átcsempészett pörköltmaradékhoz. Karcsi – utánaszámolok – nagyjából akkor hagyta el a falut, s ment Balatonfüredre a hajógyárba ipari tanulósnak, amikor a tévesztés befejeződött. Abban a történelmi pillanatban, amikor a szerves magyar élet megkapta a végső csapást egy újfajta – magát még évtizedekig álcázó – globalista szellemtől. Amiórt a „ruszikkal” szemben önfeledten rajongtunk. De amikor még minden felnőtt falusi férfi és falusi asszony az volt, aki még egy pillanattal korábban is. Meg századok óta. Amikor még földje volt, jószága volt, családi élete volt, nem volt városi (nagyipari) – falusi (földműves) kentaur, a templom is ter-

mészetes színtere volt az ünnepnek, volt pap, tanító és jegyző és kisbíró, tiszta kötény az öregembereken, amikor minden alkonyatkor egyszerre vitték a frissen fejt tejet a begyűjtőbe. Szombaton minden udvar és a járda a házak előtt tisztára söpörve, a hét végére kisuvickolva a csizma, a fekete ruha kiakasztva és kikéféelve szellőzik, a bajusz megstuccolva, a köröm levágva, vasárnap délben a templom és egyetlen pohár kocsmai bor után a húsleves porcelán tálból, hétköznap még a módosabbaknál is elég a hajnali maradék krumpli- vagy tésztaleveshez az öreg pléhbögre vagy cserépcsupor, szikkadt kenyérke beleaprítva... Amikor még rajban repültek a libák a Kódóba, ahol minden parasztgyerek megtanult úszni, és ahol ma a csalánmezős partoldalak csak a nádat meg a szitakötők rajzását láthatják, nem önmaguk vízfodrozta tükörképét. Amikor még megismerte a néhai gazda a lovát a közös istállóban. S vitte neki ott-honról lopva vagy vásárolva a takarmányt titokban. Hogy' röhögött a jószág a félre-csavart szép fejével... Tudhatta, hogy melyik szomszéd vette és miféle taktikákkal lazábbra a kaszálást, ha sorban láttak neki a búzának, rozsnak. Hogy miféle üllő és kalapács kell a kaszaveréshez. Hogy mi minden történt a szőlőben, melyik évszak mit hozott, és mit mondott erről vagy arról a kihágásról a régóta érvényét veszített hegytörvény. És hogy milyen szép volt az, ahogy Ídesnek nevezte a szemben lévő kis ház öregecske nénijét a férje. Az én házam hajdani lakóját, akit már nem láthattam, de nincs év, hogy ki ne mennék megrokkant sírjához november elején az evangélikus temetőbe. Egyetlen tehenük volt szegényeknek, örök bánatom, hogy amikor az istállót átépítettük hátsó tartalék lakószobává, valaki ellopta a jászoltartó rudat, talán a vasalásai miatt, amihez ki volt kötve a jószág, és fényes barnára volt koptatva, ahogy erre-arra ingatta a fejét kérődzés közben. Meg hogy miként fogtak patkányt a kocsisok a szomszéd Vargyai-ház hatalmas csűrjében, ahol a tsz szekerei kaptak helyet. És mi történt, amikor egy borz vágott ki az árokból a lovak elé felfelé menet a hegynek. Tőle van a szó: borzszír. Miért ajánlatos kivéreztetni a tarkón csapott nyulat, a nyúzás és bontás előtt. És hogy mennyit fizetett Tihanyban az a „sajkodi” íróbácsi, amikor a cimboráival nagy köveket cipeltek a kerítése mellé, a parkolni akaró kocsik ellen, és úgy hívták, hogy Németh László. Hogy mit ittak Brailában a többi hajóssal, és hogy' nézett ki a fagylalt a Duna-deltában a légyfelhőben. Milyen volt a Sió folyón leküzdeni egy új hajót a Dunáig. Tudott persze a régi idők „lővontáiról” is, hogyne tudott volna. (És itt ne emlékezzek Mészöly Miklósrá? „Hátsósnál meg holtág szakadt a Dunába, a part süppedős, az egyetlen szikkadt dombon áll a Fölhágó csárda, a hajópihentető...” Meséli a Ló-regény. Hát Miklós Nikla-verse?, a „másik” Berzsenyivel, akinek „A kerti szárítón / foszlott ujjasok gubanca / az ökörnál” és „kancsó-jában a borkó”... És ugyancsak tőle való, egy bitóra ítélt túladunai parasztember mondata, a minden halandókra vonatkozó summázat: „Madárfos vagyunk mind a Sió-patakon.”) Majd már később: a celldömölki gyár osztrák tulajdonosa minden évben hogyan vendégelte meg a munkásait. És hogy milyen volt Horn Gyula felesége, aki ugyanúgy dukai lány volt, mint Ági. (Aki egyébként unokatestvére Erdélyi Janinak, a Búcsú Kemenesaljától filmes újraidézójének.) Hogy merre jártak nászúton Németországban. Mit láttak és ettek Erdélyben. Mert bejárták a Kárpát-medencét.

Úri? Nem. Magyar passzióból. Mert ilyen az a paraszt, akiről azt gondolják-szajkózzák a „pestiek”, hogy... Hogy egyáltalán milyen volt az élet – somolygott – a „demokráciában”. A komcsi időket most már én is örökre úgy hívom, ahogy ezek a bitangok anno magukat, csak ők a legcsekélyebb (ön)íronia nélkül: demokrácia... És hát hogy milyen volt egy gyalogút kamaszként a térdig érő hóban Füred és Jánosháza között át hegyen-völgyön. És megérkezve az a fazék forralt bor, a sparhertajtó peremén gőzölgő kötött zoknik szagfelhőjében. Hogy mennyi volt a bor ára Akaliban, meg hogy miként szereztek halat, ha megkívánták, és hát az endékás lányok..., és hogyan ismerkedtek meg Ágival a bobai állomáson, aki a pesti vonatra várt (tizenöt évesen csábította a barátnője Pestre a szövőgyárba), míg ő a Füred felé menendőre. Mit nézel? – kezdte Ági. De ezt már nem ő meséli, hanem kétnapos özvegy felesége. Akihez lesiettem, amikor a hírt meghallottam, s akivel ott ülök most a konyhában, Karcsi nagy büszkesége, a diófa asztal mellett, amit az a rokon famunkás-faművész faragott, aki majd megszólított hamarosan a csöndes toron, pár emlékező szóra, akitől valamikor Cziffra György rendelte meg franciaországi házának belső lépcsőit és bútorait. És iszom a bort, magamban, minden pohár előtt ezzel a lüke mondással élve, talán az egyetlen szólással, amit Karcsi átvett tőlem, hogy „No, az utolsó előttit...” Ezt a bort még ő rendeltre a Ságról (idei kissomlyai bora, ki tudja miért, nem forr ki, igaz, már nem ő kezelte) a múlt szombati falunapra, de akkor már kórházban volt, bár még a szerdai hazatérés reményében. Nem tudni pontosan, mitől halt meg, egy-két nap alatt omlott össze benne minden. „Olyan csöndes lett szegényem” – így Ági. Csak az áll a halotti bizonyítványban, hogy „A légzése tíz perc alatt megszűnt.” A múltnak ezek a pillanatképei ott vannak a megyelapos gyászjelentés mögött, ami itt hever a másik széken. Mert évtizedek óta ez az újság kezdte nála a napot, mint igazi polgár, enélkül el nem lehetett. Meg a Szabad Föld... Mennyit vicceltem vele ezen. De azért innen vette azt a kérdést is, hogy „no, szerinted melyik az az egyetlen madár, aki visszafelé is tud repülni”. A kolibri az, értesülök. Ám az a valami, ami itt zúg el megemelt poharaink között, nagy riadalmamra, mert már voltam párszor a celli ügyeletlen rovarcsípés miatt, az a „magyar kolibri”, a kacsafarkú szender. Az a lepke, aki sajátlagos „farpamacsa” miatt kapta a nevét. Úgy fekszem le este, hogy egy új szót tanultam. S remélem, hogy reggel hallok majd sárgarigót, aki arra fészkel, amerre mutatta este, és ha nem is baktat a kerti járdámon a barázdabillegető, talán el-elrebben egy rozsdafarkú, aki..., és itt jön Császár szomszéd ornitológia eszmefuttatása, ami majd átvált Lové kutya fülállása alapján a kinológiba, feltéve a kérdést „neked, mint magyartanárnak”, hogy Petőfi miféle kutyát szólított fel, hogy hegyezze a fülét. És menegetünk be az alkonyatba, azért még „utolsó előttiként” olykor előballag az a kaj-szipálinka, ami nem túl erős, de annál gyümölcsösebb. Vagy ezt már az én portámon isszuk, a koldusállásban? Az én körtémmel vagy frissen lepárolt fosóka szilvával? Ahol az alkonyuló délutánban magától értetődően foglalja el a szomszéd a gazda helyét, hátát a falnak dűtve, nem bánom, legalább könnyebben fordulok a poharakért meg a fröccsvízért. Innen a gyümölcsfákat látjuk balfelől, mögötte sejtjük a rég eltűnt temetőt, ahol még Németh László kutakodott – okoskodok mint magyartanár –

Berzsenyi morózus atyjának sírja után, jobbra meg a nagy és kiskaput látjuk, amit neki köszönhetek. Én csak a zártszelvényeket vettem meg és a fenyőfa deszkázatot. Ennyi volt az összköltségem... A deszkákat, amiket egy évig szárítottam tőlem telhető szakszerűséggel, Izsákfáról kerítettem, szegény néhai Fa Gyulától, akinek Wravuska volt az istenadta tót neve, csak ezt senki nem tudta kimondani a Kemenesalján. Nagy magyar volt mindazonáltal. A két kapu konstrukciója az övé, Karcsié. Mesteri szerkezetek, egyedi és szellemes záruk, remek felfüggesztés, és olyan hegesztési varratok, amire vasmunkás öregapám is bólogatna. A szögbelövő persze a hegyről jött az egyik szomszéd szőlősgazdától. Kapumat-ajtómat mindenki megbámulja. Fölöttük kitűzve a zászló, lássák a népek, hogy itthon a gazda, és szívesen látja a vendéget. Meg hát magyarok vagyunk, ha ezt soha ki nem is mondjuk. Legfeljebb, ha többen összejövünk és ki erre, ki meg amott kap bele a nótába. Itt aztán egyben van, ahogy kell, nóta, operett, kuplé, népdal, „A hetyei lányok tyúkot ültetnek...” után az, hogy „Negyvenhatos sárga villamoson kalauz az anyósom...”, Oláh Sanyi húzza a harmonikát, ám ha Süle Feri karnagy úr a zongorához keveredik, mi néhai dalosköriek csak belevágunk Berzsenyibe, „Szól a világ bús tengere...”, milyen hangzása volt, amikor a Kissomlyón a kőfejtőben ezt énekeltük, hogy verte vissza Dániel szavának zengését a délutáni fény borította bazalt... De ha már a vendég szó előbukkant... Ha vendégek jöttek hozzám-hozzánk, nemigen mulasztottam el Karcsiékat is meg-, azaz áthívni. Soha nem figyeltem meg, de így utólag azért elmerengek, hogy ezek az együttlétek mitől voltak olyan fesztelének. Pedig hát a legkülönbözőbb iskolázottságúak, életkorúak, neműek, a legeltérőbb létformák képviselői adtak itt egymásnak találkozókat. Karcsi – de rossz is ez a szó, de milyen igaz – maga volt a viselkedéskultúra ezekben a helyzetekben (is), ami egyet jelent azzal a természetességgel, amittől mi sem áll távolabb, mint a szerepkényszer. Az ember, ha önmaga, minden közösségben jól érzi magát. És ez a megfogalmazhatatlan érzület a többiekre is átsugárzik. El nem felejték egy tavalyi nyári estét. Már csak azért sem, mert van „emlékeztetőm”. Egy vers. Zalán Tiborral volt valami késődélutáni „föllépésünk” Szombathelyen, ő Pestről jött vonatral, én autóval Hetyéről, hagyjuk a szállodát, meg az éttermet, mondom, irány a falu, biztos van valami maradék étel (ó, a „rideg legény” háztartása) és innivalóért se kell máshová menni. Le is telepedtünk a koldusállásba, de már hármasan, a szomszéd sem kérette magát. És elment ez este észrevétlenül – lekottázható csöndben, azaz nem némaságban, az éjszakába forduló órák közös – egynemű – férfigagányának harmóniájában. Ezt most utólag már a Zalán-vers hagyja újra átélni. „Alma” és „csillagrendszerek” és „Dani uraság”... Üldögéltünk, de az is igaz volt, hogy „A kerti séta nem akart / véget érni.” És megnevezhető vajon az „az a három költő”, akikhez fordul a vers első sora: „Hogyan hal meg a madár kérdez / te a gyermek”? Ülünk, egy-két méterről illatozik a jeruzsálemi lonc, idén nem bír magával, Karcsi hegeszt neki vasállványt, az elbontott kerítés tartóvasaiból... Így éltünk tegnapig, tegnapelőttig, ha az időhatározóknak még van valami jelentése. Hallom, hogy a kocsmá bezárni készül a télre a fűtés drágulása miatt. És azt is tudjuk, hogy amivel egyszer föl-hagyunk, azt nehéz lesz újrakezdeni. Mindez – mi tagadás – az én történetem, a túl-

elő baráté, a harmadik urna várományosáé. És ez az ágas-bogas történet addig él és mesélhető, amíg a három urna porai valahol össze nem keverednek. Ilyen ez a szeptember, ahogy Karcsi eltűnt, akkor került elő Endre, vagy fordítva, kinek van kedve utánaszámolni, de már ő is csak néhaiként. Hova tűnt az élő és már akkor is mesebeli Endre és mikor-valamikor? És tényleg: ki is volt ő, miféle szellem lakozott benne, mit engedett ebből át a nyilvánosságnak, és mit „valahova” üres vagy faltól falig teleírt árkusai fölé hajolva, és mi mindent cipelt magával éjszakai alvilági útjain? Ugyanez mondható minden eltávozottról: soha nem fognak válaszolni arra a kérdésre, amit senki fel nem tett nekik, amíg éltek. És amire ember nem tud válaszolni. Még a maga belső némaságában sem. „És hallgatom a híreket, / miket a mélyemből énszavam hoz...”, ki olvas ma még József Attilát? Mégis: Károly és Endre – az emlékező jelenidő szereplőjeként, így kerülhettek olyan közel egymáshoz, ahogy a hajdani valóságban sohasem, vagy legfeljebb véletlenül egy-egy boros-langallós-pincepörköltös falusi estében. Vagy elégedjek meg azokkal a szétszórt és elhalványult képekkel, amelyek peremén mintha Endre alakja látszódnék, a hangokkal, amelyek mintha az övé... Vagy nyomozunk? Polcomon kis könyvecskéje, a Szófa. Mindenféle tárcák. Rövidkék. Dedikációja most bár mily keveset mond, mára mily sokat sejtet: „Alexa Károlynak – megkésve bár, de fogyva nem –, aki a szöveggörnyezetben mindvégig jelen volt.” Így látta a helyemet önsorsában 1999. február 24-én? Túl egyetemen, Mozdón, Hitelesen, közös nappalokon és felidézhetetlen éjszakákon? Látom a firkálásokból, hogy bizony olvastam én ezeket a kis dolgokat. Most meg pontosan negyedszázad múlva azt észlelem, hogy valami ismeretlen szellem ragyog fel lapról lapra, villogó mondatok, ihletett képek, kőbe véshető ítéletek. „A mítosz a közös tudás, a misztika a közös tudatlanság.” Ha én vagyok a szerkesztője, biztos, hogy a „tudatlanság”-ot átíratom vele a megengedőbb „nem tudás”-ra, mert azért úgy igaz az állítás. Ő meg persze vonakodott volna javítani. Mert büszke volt a leleményeire és dölyfös, mint mindenki, aki állításokat mer megfogalmazni. Vagy – ha közhelygyanús, ha nem – „Nem minden emberi mű, de minden műalkotás szemközt halad a pusztulással.” Hát szerkesztőként, hát a szerkesztő szerepében, ami egész életét így-úgy végig kísérte, mint valóság, mint lehetőség, mint vágyalom? Egy korán elhalt költőről írja: „Én ültem a nyilvánosság kapujában, és ő át akart menni ezen a kapun.” És örök olvasóként, aki előtt ott Arany, Weöres, Pilinszky, Berzsenyi, meg Mészöly Miklós. A láz heve az olvasóé, a mondatok lüktetése az ihletett, hadd mondjam ki: a szómámort vállaló lírikusé: „Hagytam és követeltem: mossanak meg öblítsék át szennyezett szerveim, tisztítsanak a lassú áramukkal! Lehessek öntudatlan tudója aránnak és mértéknek, apálynak és dagálynak, magasnak és mélynek, ritmusnak és zenének. Lehessek részese a nyelvnek úgy, mintha erdőben járnék, s az erdőnek, ahogy a nyelvben kalandozom. Ők nekem titkok voltak és titkok maradtak, fensőbbiségek, akiknek könnyed alázattal adom meg magam...” Hol a Mozdó Világ „fényképalbuma”? Viháncolva búcsúznunk – veszünk végbúcsút, ahogy a nekrológok fogalmaznak – a szerkesztőség ajtajában, nem magunktól, hanem – honnan is tudhattuk volna ezt akkor – a rendszertől. Ott van Kocsis Zoli és Csoóri, Szabados, Zalán és Esterházy, Ambrus Lajos, Kolozsvári

Laci és Gergely Andris, Endre dzsekiben, én pulóverben, Kulin persze zakóban. A kép, amin tapadós tangót táncolunk egy nagycsaládos szilveszteri éjjel az acsai kastélyban, vagy az, amelyen öt halott üldögél egymás mellett a szerkesztőség műbőr díványán, derűsen merengve, poharak között: Hajnóczy, Petri, Szkárosi, Tárnok, Mányoki. Vagy talán hat? Tar Sándor... Volt ilyen fotó egyáltalán? De hiszen voltunk mi címlapkép is! Itt a könyv: Antológia Kiadó, 2009. Az 1979-es lakiteleki Fiatal Írók Találkozójának emlékkönyve. 43 éves kép. Az emeleti sorok látszódnak rajta: Endrével egymás felé fordulva kedélyesen diskurálunk, én trikóban, ő kockás nyári ingben, lábunk mellett állványos „pléh”, állami hamutartó, mellettünk Marosi, Kulin, Papp Márió, mögöttünk – alighanem – megyei tanácsi főemberek zakóban, nyakkendővel. Elöttünk az erkély rácsozata. Ezt is üzenetnek vették az illetékesek. Nem hiszem pedig, hogy Bahget Iskander gondolt erre, amikor elkattintotta a gépét. Vagyis hát... Zalán azóta is hordja az itt kapott nyakba akasztható ősturáni mit is, én meg, ha lehet, idézgetem Gyula bátyánk hozzánk intézett záró szavait, felejthetetlen, ahogy kizökkenti a pátoszból önmagát: „A nemzet műhelyébe léptek és – éltesse isten a tisztos ipart.” Szegény Csengeyt soha nem tudom másként látni már, mint ahogy Endre „kiparodizálta” őt egy kéziratos Csoórit ünneplő tréfás Hitel-lapszám-ban, sutty-sutty, rázza a kezét beszéd közben, a vidornak legkevésbé sem mondható szerkesztőségben. Mozgó, Mozgó, Mozgó... Kulin, Szabados, Kocsis, Csoóri, Mészöly, Tárnok, Zalán, Kolozsvári, írom ide a neveket, maguktól íródna ide a nevek, meg a többiek... Márciusban temettük Szkárosit. Kulinnal állunk a fényben. A tömeg peremén. A két hajdani tanár, ilyen-olyan „főnök” és mentor és barát. Mányokiról, pedig már úton lehetett, mit sem tudva és mit sem szólva még. (A „sem”-eket „se”-knek írtam az imént, de bevillant, hogy Tárnok mindig morogva javította.) Döbbenetes, hogy mennyire más Szkárosit búcsúztat a sokaság, mint aki bennem él, izgó-mozgó alak, dobhártyát és idegeket nem kímélő „fónikus líra”, seggig érő vörös copf, nyomorúan végződő házasság, az a „román kém”, aki hogy becsapta Kulinékat is... Itt meg az áhítat, a tisztelet, sőt a respekt, a tudósi múlt, a tájékozódás a spiritualitás felé, meg a betegség a zuhanásig. Olvassak most „mozgós” névsort? Ott zakatol bennem állandóan. De hát miféle torz „seregszámla” is az, ahol a halottak csapatával szemben az élők mára már egy tartaléknyit sem tudnak kiállítani? Seregszemle avagy terepszemle. Mindinkább ez utóbbi. Kopár, szélfúttá hely, sötétedő alkonyatban. Kolonosz – fogja rá az, aki olvas még Szophoklészt és Hamvas Bélát. Veress Miklóst én búcsúztattam a Terézvárosi templomban (szegény Vasi Géza a padokban a feleségemnek – nem ismervén fel őt –, sinfel közben makogva, nem hiszem, hogy nem minőségi okból nem fért bele a lapba, azóta is gyűlölködő pár „népi” társával egyetemben), utánam Agárdi elvtárs következett, mert hogy ő is „mozgós” volt, csak kicsit másként..., Árpád halálakor megszakadt a szívem, egy buszmegállóban, fülelen a telefonnal, Gergely András olyan némán tűnt el, amelyen csönddel vette körül magát az utolsó években, nincs Berkovits, akivel nemigen barátoktunk, Tar Sándor-ügyben a viselkedését menthetetlennek tartottam és tartom, elment Jankovics Jóska, az utolsók egyike, akivel „rebakucsosnak” mondhattuk

magunkat, Klaniczay Tibor és Kovács Sándor Iván elfoszló árnyékában, és ahogy megölelt, amit soha nem tett, Kocsis Zoli, az utolsó találkozásunkkor, Tárnok, nekem örökre Farkasházi, vele ment végleg el az egyetemi időktől az összes évtizedem és az egész „nyóckeres” fertály, József körutastól és József utcástól (itt lakott Árpád is egy darabig fent a magasban), Rákóczi terestől és „Bacsóbélástól”, meg az ő könyvei, meg az enyémekek, mindhez közösen volt közünk, ki van még? Alighanem él még egy számomra névtelen gazember, akit Agárdiék lanszíroztak „ide” a kezdet kezdetén, megvan Marosi Gyuszi, milyen finoman ír még mindig, ha éppen rászánja magát, s témát adnak az unokák meg a Duna-kanyar, valahol megvan Helle Mari, minden mozgós fénykép archívumának mélyén, az övénel gyűlölködőbb tekintettel nem találkoztam, mint amikor összeakadtunk a metróban az MDF–SZDSZ harcok csúcsidejében, mit csinálhat Markovics Mara, kedves, szép ifjú, vagány titkárnőnk, ott cikázott („kavart”) utóbb még, ahol én meg Mányoki, Hitel, Magyar Hírlap, (az ő férjével, Jozsóval, ő is hogy’ focizott, évekig járt Endre bútort szállítani-pakolni, rá is ment a dereka), megvan Margócsy, fennen csillogó alak, talpig iróniában, egy olyan pályán, ahova engem nem hívnak, de ahova, ha hívnának, se mennék, a lapnál csendes volt, szorgalmas, kevésbé barátkozó, van – hallok időnként súlyos bajairól és kitüntetéseiről – Czákó Gábor, hajdani másik keresztkomám (Kulin volt az egyik), hosszú volna elmondani, miért nem keressük egymást jó ideje... Kulin nevét nem kell mondanom..., 1963-ban ismerkedtünk meg és azóta részei vagyunk egymás életének. Valamikor, barátságunk kezdetén „vette kezdetét” a morbid bolondozás közöttünk: miféle nekrológot fogunk írni a másíkról, ha „úgy alakul”. Ma már ez nem kerül szóba, pedig majd’ mindennap beszélünk egymással, kimondatlanul is tudjuk, hogy semmiféle nekrológ nem lesz, mert aki a szöveg egyetlen olvasója lenne, az lesz az olvasat egyetlen tárgya is. Az alany, ha már tárgy. És..., nehéz..., van-volt Reményi. És a vele együtt töltött évtizedek. (Idevenném még apját is, akivel szintén volt kapcsolat, nem is akármilyen – népnemzetiség és besúgói elkötelezettség, a legsötétebb ávos időktől kezdődően Antall József hivataláig). Szkárosi temetésén mondtam meg neki, hogy vele aztán soha többet..., elég volt az édelgő alattomoságából és a sunyin célirányos érzelmeskedéséből, hogy „ő mindig a két oldal között”-féle alakoskodásból. A hetvenedik születésnapjára készült nagy interjúja „tárgyasította” mostanában számomra őt, felmenthetetlenül, ahogy minősíteni meri Kulint meg engem, meg – mondjuk – Antall Józsefet és Csoóri Sándort, ... „ha leülnénk – A.K-val, – két Hubertus után nyilván menne...” olvasom, f...szom (idézem hetyei huszonéves barátnémat, Esztert), soha még Hubertust nem rendeltem kocsmában, vele is Unicumot ittam, amit mindig én fizettem, akkori élőhelyén, az Újlipótvárosban... De mégis mitől érzem olyan rosszul magamat ezek között a most leírt és mi tagadás – öngerjesztett – RJT-mondatok között? Eleve már a beszédhelyzet – Mányoki, Császár, Szkárosi, Veress, Kocsis, meg a többiek, Hajnóczy, Esterházy, Kolozsvári Papp, Körmendi stb., stb. „társaságában”, egy tűrhetetlenül szabad grammatikai térben halmozódnak ezek a csúnya mondatok és a zord ítéletek, abban a magányban, ahol senki másnak már nem lehet szava... Megtehetem-e azt, azaz tudomásul vehetem-e azt,

hogy az indulat úgy ítélkezzen, hogy nemcsak a válasz hiányzik, hanem felmorzsolódik a múltból is mindaz, ami megőrzendő kellene legyen? Alszom még rá egyet, motyogok magamban, de nagyon hajlok arra, hogy ezt a szöveget elküldjem a mai Reményinek is, a valamikori „közös” barátoknak és kollégáknak, persze a rá vonatkozó mondatok nélkül. De azért, ha esetleg egy kocsmasztalhoz keveredünk, a Hubertustól tekintsünk el... Rendben van ez így? – kérdem magamtól, meg azoktól, akik ma már bármit és bárhol olvashatnak. Valahonnan. Hát így – most meg egy örök kamasztól, a mi nagyiunktól – Tőled, Endre... –, veszünk búcsút. Afféle nekrológba nem illő „végbúcsút”. Attól, aki hol megtalálta a helyét, hol nem talált helyet magának, az életben és a nyilvánosságban. Csikorog a fogam között: „Tefjoggal kőbe mért haraptál...” Amikor volt mit, szétszórta magát párlapos szövegekben, eszelős konceptusokban, tervhalmazokban, barátságokban, pohárközi merengésekben. Lubickolt mindenben, amibe sorsa vetette: a versrovat szerkesztésben, a fotóművészetben, a kelet-európai avantgardban, (nem felejttem, hogy a cseh filmes új hullámból Chytilováért rajongott, állandóan a Százszorszépek nagyszerűségéről akart meggyőzni), a művészetpedagógiában. Sokoldalúság és szétszórtság – hol a mezsgye? Sehol a nagy könyv, sehol a „látható” pozíció. Na és? Ha helyzetbe került, szárnyalt. Hány esszélevelet írt érdemes és érdemtelen firka-szoknak a Mozgó levélpapírján? A Hittelben szűk három év alatt huszonkilenc cikke jelent meg. Kulin hív valamelyik este, mert egy nagyszabású Ahmatova-tanulmány jegyzeteiben háromszor idézik Mányokit. Előtte és utána – mi előtt? mi után? – évek csöndje. Mi is mindannyiunk közös sorsa? Belépni a „rendszerbe” és függetlennek maradni? A körön belül szenvedélyesen kívül, ahogy közös Mészölyünk fogalmazott? Kivonulás vagy kiszorulás? Ki mer dönteni? Most a régi Endre az, aki itt van. Nekem a negyedszázad előtti. Mi lett-volt vele azóta, ezt tartásuk meg maguknak a hírek, amik persze előbb-utóbb – tudom jól – elkezdik majd felülírni az én emlékeimet is. Hiszek a véletlenekben, öregedve mind többször csapnak le rám különös egybeesések, megmagyarázhatatlan kapcsolódások, messze-ségeken túli képek összevillanásai. A „koincidencia”... Mint üzenetek? Feleséggel már csak szó nélkül egymásra nézünk, ha efféle véletlenek útjába akadunk. Utóbbi nagy olvasmányomban – hogy élvezte volna Endre is, hiszen itt egyben az irodalom meg a képzőművészet, a szó meg a rajz – Orosz István Páternoszterében tetemes szövegrész beszél erről. Ilyenféleképpen: „Léteznie kell az Univerzumban egy olyan vonzerőnek..., hasonlóan a gravitációhoz, ami térben és időben is közel rántja egymáshoz a hasonló dolgokat...” Augusztus végén a Tokaji Írótáborban voltam, ahol az összejövetel legértékesebb eleme-eseménye (számomra, mint „főelőadó” számára..., nem is kaptam hordó-díjat, mint...) egy könyv megjelenése volt, annak az évkönyvnek a kiadása, amelyet betiltottak a maga idejében, még a „demokráciában”. Az 1986-os tanácskozás szövege. Most – mikor? hol is vagyunk az időben? – kezdtem hozzá az alaposabb olvasáshoz és a legnagyobb megdöbbenésemre a névmutató egyik legtöbbet idézett neve a Mányoki volt. Hát hogyan? Ő itt, akit nem csak a politika, hanem sokkal inkább az életkor és az ízlés választott el ettől a társaságtól? Nem tudom, anno, mekkora hányada volt leírva a szövegének, és mekkora tere volt a rög-

tönzésnek, de itt Endre – beszélt. Nem értekezett, nem elemzett, hanem szabad levegőt érezve, szerephez jutva – beszélt. Nem akart ő botránnyt, nem akart bohóckodni vagy nagyképűsködni. Szabadnak tudta magát, pár percre egy beszédhelyzet birto-
kosának. Minden szava a személyiség vállalása volt, mint megbocsáthatatlan és elhá-
rítthatatlan provokáció. „Köszöntöm Önöket, Hölgyeim és Uraim, javarészüket
az ismeretlenből. Hogy hogyan kerültem erre a pulpitusra, ne is tőlem kérdezzék.
De ha már itt vagyok, elmondom...” És mégis: „megvette” őket itt és most, nem bír-
tak kitérni a beszéd lendülete elől, a beszéd vállalt igazsága elől, amit – mondom én
most sok-sok év után – bizonyára hevített akkortájt közös életünk legnagyobb
sokkja, a Mozgó Világ egy-két évvel előbbi megszüntetése, lebilincselte a zömükben
népben-nemzetben punnyadó bácsikákat és a szorongó megyei kádereket, de azért
nem hiszem, hogy még egyszer meghívták volna Tokajba. „Nem mindig egy nyelven
beszélünk” – jegyezte meg Fekete Gyula, aki most avatott szobrával lett véglegesen
az „író tábor” panteonjának Zeusza, s akivel Endre két év múlva szerkesztőtárs lesz
a Hitelnél, de nem emlékszem, hogy bármiről is szót váltottak volna. Akkor került
kezembe ez a könyv véletlenül, amikor Endre ki tudja már merre járt, és akkor nyílt
ki váratlanul, amikor végleg megérkezett. Az a fiú, akivel összehozott a sors félszáz
éve, és akit most ideképzelek magam mellé. Mielőtt még folytatódna bennünk a vers:
„Talán eltűnök hirtelen, akár erdőben a vadnyom...” Most hagyjuk abba, amikor
az következik, hogy „Elpazaroltam...” Egyik kezünkben tehát a pohár, a másikban
a cigaretta, bámulunk bele a hetyei estébe, hallgatjuk az elpihenő madarak és aludni
készülő plánták némaságát. „Figyelj, gyerekem, – mondanám –, mit szólnál egy
utolsó előtt pohárhoz? De nem itt a koldusállásban, hanem szépen átlépünk oda
szembe a szomszédhoz. Korosztályodbéli parasztember, Császár Karcsinak hívják,
itt van szőlője a hegyen, a borgátai oldalon, igazi elegy-belegy parasztbora van, rizling
és furmint, de minden cseppjében ott a géniusz, ahogy Lajos szomszéd mondaná,
diszkrétén – és ezredszer – utalva Hamvas Bélára, látom még ébren van, biztos a Sza-
bad Földet olvassa, mert abban „minden benne van”, nem viszünk semmit, talán ezt
a darab sajtot meg a maradék fasírtot. No, meg ezt a kis laposüveget, nézel mi, hétfajta
körtét daráltam bele a nyáron. Ha netán valami váratlan előadódna, ugye... , és azt
ugye nem vetted észre, nekem is ő szólt, hogy a portánk szélessége egyforma, mint
az utcában mindenkié, és pontosan tizenhat méter. Na miért? Azért, hogy egy hatök-
rös szekér tolatás nélkül meg tudjon fordulni benne. Azért jó, ha ezt tudja az ember...
és...

elég! Legyen elég! Mondod te, akitől nem kérdelem, hogy ki is vagy. Mi van itt? Gyász-
iratból – tetszelgő magánbeszéd? Emlék-, de még inkább szódiaré? Kocsmakatalógus,
„az én falum” mint nosztalgia-show? Igen, mindez együtt: a megállíthatatlanul elő-
burjánzó képek, amik egyre inkább szavakká tompulnak, lassan befednek mindent,
de főként éppen azokat, akik ennek a címnek a főszereplői, igen ők „a két szeptemberi
halott”, mert itt a cím volt mindenek előtt, azaz persze: után... És persze a cím végén
az egyes szám első személyű birtokjel... A cím szántotta föl a múlt elgazosodott föld-
jét..., de hiszen ez már megint egy metafora, szépeltés, ízlésteleenség, a nagyvárosi alak
populista önmutogatása, „irodalom”, a túlélő vénember túrheterlen szóvadászata...,

szóvadászat... hát ez is, hogy' került ide... Meg ezek a magánirományban lappangó többes számok..., a vallomás, az emlékezés hitelét nyomósítani igyekvő, de azt valószínűleg elcsaló – emélyítő és megbocsáthatatlan – grammatika... December 6. van, és nehogy már idejőjjön a Mikulás is, bár Endre nyugger-fotói között mintha lennének efféle piros sapkás téli unokavidámítók... December 6-án jut eszembe..., „eszembe”?, ezt meg ki mondja, te vagy én, és ki is dekódolhatná ezt a két személyt, ha valóban és egyáltalán két személy..., hogy szeptember közepén ültetett le az íráshoz a sors, azaz a helyzet parancsa, azaz az első mondat, azaz a cím: Az én két szeptemberi halottam. Amiben – bizony, bizony, tudva és háritva – kisajátítom és birtokomba veszem őket, de nem azért, hogy az én magánnekropoliszom, az én másvilági tablóm (megint ezek a képtorzulatok...) még tágasabb-szélesebb legyen, hanem éppen azért, hogy ők még egy kis időre itt maradjanak velünk, hogy azok is gondoljanak rájuk, akik nem ismerték, vagy nem eléggé ismerték őket, hogy – ha ez lehetséges – kicsit hozzásegítsem őket valamiféle halálon túli létezéshez. Sőt, hadd miszifikáljak: hogy ők maguk is, egymásnak ismeretlenek, életen túli párbeszédbe kezdjenek. Mert oly közel állnak egymáshoz – bennem. De nem az „én”, hanem az „ők” itt az alanya, a cselekvő személye egy nagy-nagy elégikus mondatnak. Persze egy hiányos mondatnak: se eleje, se vége. Az asztalra letett Déry-kötet mintha magától nyílna ki, mintha az öreg író szeme előtt elvonuló halottak valamelyikének csontkeze lapozná föl: „Proust szerint a barátság természetlen érzés, elvonja az ember figyelmét önmagától. Szikár, kíméletlen gondolat, egy nagy mű keresi benne, fölöslegesen, igazolását. A köznapibb lélek számára a barátság nemcsak fényűzés, hanem általános emberszeretetünk besűrűsödött, érzékibb kivonata, de egyben – esendő voltunk sugalmazására segítségkérő folyamodvány is az emberiséghez. A csalódások biztos tudatában is érdemes kockázat még annak is, aki csak adni akar, mert kapni nem remél.” És hiába mondom magamnak, hogy elég, hogy be kell fejezni, véget vetni a végeérhetetlennek. Folytatódik az, ami magának keresi a befejezést. December 6. van és én... – nem tudok szabadulni ettől a névmástól, hogy: én... Pestújhelyi ablakom alatt lombjaveszített fáscka, Császárek kertjéből való, gyökérről nőtt, ott ügyetlenkedtem vele tavaly ősszel, ő két mozdulattal kiemelte a helyéről. Ortopéd cipőben, törzsét és vállát moccantva, nem a lábát. Egy fa, aminek a fajtáját még a gazdája sem tudta megmondani, talán egy ismeretlen madár hullajtotta magból nőtt – egy hétig virágozik nyárelőn, de olyan illattal, hogy odatódulnak Kemenesalja/Pestújhely minden szállni és röpdülni tudó élőlényei. Egy hét mindösszesen – aztán ötvenegy héten át csak zöldül magában és magának. Némaságával és haszon nélküliségével (nem „haszontalanságával”, ó, magyar nyelv) érdemes a figyelemre. És nemcsak a tárgyak vagy a fák, hanem a „saját szavak” is mint túlélők: „úgy sírt, mint a hosszúlánc”, mondja Ági valakiről, aki meghallotta a halálhírt. A régi hajós szójárása üzent, vajon? Bő két hónap csendes történései – egy kisbetűs lábjegyzetben. Az események közben és mellett egy/ez a szöveg mint onkológiai (nem géphiba az ontológiai helyett...) allegória: a burjánzás, amiben mindhárman járatosnak lenni kényszerültünk. Hogyan is érdekelhetné a szerzőt és a szerzeményt koncepció, műforma, időrend, célratörő vagy másként „szabályos” szerkezet... Egy regény regénye... Adatolás. Időpontok, események. Igazítások, pontosítások, helyesbítések. Karcsi szeptember 18-án halt meg a szombathelyi Markusovszky Kórházban, 28-án temették. A tizedikei falunapot egy héttel élte túl, megcsöndesedve, lelkében mind jobban elzárkózva, távol mindenkitől, de panaszos szó nélkül. „... baj van” – mondta

egy orvos Áginak pár nappal halála előtt. Endre szeptember 19-én halt meg Budapesten a „Bajcsyban” (Wikipédia: „IX. 20 vagy előtte...”), búcsúztatása október 14-én történt meg. Utolsó napjairól mit sem tudok. Utolsó éveiről is vajmi keveset. Azt sem tudom, hogy hamvai hova kerültek. Én meg írományom első változatát október 7-én küldtem el a Kortársnak, akkor volt 25 ezer karakternyi. Most 80-100 ezer körül járunk. De megküldtem Ambrusnak, Géczinek, Majthényinak, Kulinnak, Zalánnak – és Reményinek is. Betekintésre. Még mielőtt a végtelenedő mondat elefantázisa le nem gyűrte végleg a kötelező önfegyelmet. Most már csak magamnak írom, nincs nap, hogy rá ne kattintanék erre a fájlra, és bele ne írnék valami apróságot, ami hirtelen eszembe jut, vagy amit a késő esti-hajnali félálom üzen. Ezek a kisebb tárgyi bővítmények zömmel Karcsihoz, meg a magánrögeszmémhez kapcsolódnak. Császár „szomszéd” volt az kettejük közül, akit ismertem, akit végső távozásáig ismerni véltem. Ő jelenlévője volt falusi mindennapjaimnak az utóbbi egy-két évtizedben. Talán mióta Endrét végleg elveszítettem, akiről sok-sok esztendeje már csak érdektelen hírek foszlányai, ha eljutottak hozzám. (Ő vajon hogyan látott engem a csöndességben és csöndességen át? Megtudom-e valaha, valakitől vagy valamiféle kósza jegyzetből?) Miben-mitől halt meg? Hány gyereke volt? Hogyan teltek utolsó aktív évei, majd nyugdíjas napjai? Hogyan lakott, milyen tárgyak vették körül? Gyűjtött-e könyveket? Hogyan észlelte az elkerülhetetlent? Megfogadtam, hogy nem nyomozok utána, hagyom a számítógépet és a régi papírokat, kerülöm a közös ismerősöket. Legyen elég, mondd, mondom: üljeteek hárman egymás mellett, hol egymásra nézve, hol el a másik mellett, hármasban nem lehet farkasszemet nézni, de nem is kell, a szavak ügyis egymásra találnak, hogy valamiféle hangzattá csöndesedjenek. Hárman a véletlen halál és a véletlen túlélés jegyében, idéző és megidézettek összemosódó árnyai. Ültök valahol, biztosan nem a Mamré tölgyesében, és nem egy kehely van előttetek hanem három pohár, tudod, Endre, mint orosz szakos, hogy melyik kép lopódzott ide a szentségből a profanitásba, de nem a blaszfémiába. Krasznahorkainál is mindig ott topognak az angyalok az alvilági mindannapok idilli véletlenjeiben... Legyen az a hely egy falusi kert, a lelkünk vagy egy hétszáz éve fára festett kép. De...

...az „Ernö utcai” búcsúztató után képtelen vagyok nem engedelmesskedni a hiány parancsának. Horror vacui, írja ide az elviselhetetlen és megbocsáthatatlan tudálékosság, avagy kenofóbia, löki ide ezt a szót is a Google, ha már a képzőművészet tereibe is be kell törnünk Endre után. A búcsúztató csöndje diktálja, hogy hazaérve nyissam meg a számítógépet és holnap felhívjam őt meg őt, faggatni kezdem Géczit és Árpád feleségét, Renit, kinyomozzam Icus telefonszámát. Nem fogok kotorászni régi dobozokban és fiókokban, az biztos, mert engem nem az érdekel és nyomaszt, hogy kitől is búcsúztunk, hanem az, hogy kitől kellene méltón elköszönnünk. Hogy kinek az árnya is lebegett a Lélekhajó címkéjű terem moccanatlan hullámverésében. Mindez – kitölteni a semmibe veszejtő téridőt – azután lett kötelező feladat, hogy kiléptem egy útba eső zuglói kocsmából – van kocsmá az Ernő utcában egyáltalán? – a hazafelé úton, ahol egyedül ittam valami komolyabbat Endre emlékére. Magán és magányos halotti tor. Mert kikkel könyököltem volna a poharak mellé? Egy-egy, talán ha tucatnyi, ismerős arc volt a csöndes búcsúzóik között. Icus és Anna mellett 4-5 áttelepült délvidéki irodalmár, a szobrász Somogyi Tamás (Bartók és Hamvas

érme – érméje? – itt az asztalomon), főiskolások (küllemük és mozgásmódjuk alapján vélem őket annak). „Közülünk” csak Géczzi és Reményi. (Géczzi mikor kezdi fogalmazni Ernő utca című versét? Amiben, mintha talán én is... Együtt ballagtunk a búcsúhely felé a Mester utcától, duruzsolgatva. Vele is sok hallgató év után.) És négy évtized irodalmi élete hol? A szerkesztőtársak, a hajdani szerzők? Nincsenek gyászbeszéddek, fiai mondanak pár mondatot a megvilágított urna mellől, azután csönd. Egyikük végül halkán noszogatja a jelenlévőket, még ennyi meg ennyi perc van a terembérletből... Nem bírom tovább, kimegyek Endre mellé és elmondom a néma sötétségnek, amit a perc diktál, azzal, hogy itt mindenki más és más Endrétől köszön el, én vagyok az, aki a legrégebben ismerte őt. A régi tanítványtól, kollégától és baráttól köszönök el, egy okos és élénk fiútól és egy csillogó szemű szép fiatal férfitől. És nem attól, aki az utóbbi évtizedekben volt, lehetett. Elfele menet Reményi odajön hozzám, halkán motyog: Jó, hogy te ezt..., bólintok, kezet fogunk. És valamelyik későbbi hajnalon, ébredéskor, émedve és imetten, hadd használjam Arany János szavát, egy mondat kívánczik meghallgatásra és tudomásulvételre: „Minden halottunkat életre kell keltenünk, hogy eltemethessük.” Olyan „mányokis” állításnak érzem így leírva... Rövidre zárt: kicsit fellengzős, kicsit mélázó. Drámai szerkesztés, poentírozás – hát nem. Az élet – azaz a mindennapok véletlene (hadd emlékezzem az Orosz Pistától imént idézetre) – maga az öntudatlan dramaturgia. Írom azt, amit úgy látszik, nem tudok abbahagyni, ott tartok, hogy „kicsit mélázó” és ekkor megszólal a telefon. Nem én keresem az információt, a hír talál meg engem. Soltész Márton hív, aki az idei Tokaji Írótábor szövegeit szerkeszti évkönyvvé, unszol, hogy küldjem a magamét. Szó szót követ, de mind inkább ama „poszthumusz” kötetről beszélünk, az 1986-osról, amit szintén ő állított össze. És már Endrénél vagyunk. Az ő elsöprően lendületes régi mondatainál. Amik ebben a kötetben keltek új életre, egy bő emberöltővel elhangzásuk után. Hogy mennyire várta ezt a kötetet, sóhajt Marci, hogy sehol nem közölte másutt a felszólalását – de már nem láthatta, nem foghatta a kezébe. Hány ilyen keserű élményt kellett tudomásul vennie Endrének, készülve arra, amire nem lehet készülni, bárhogy is közeledjen az elkerülhetetlen? És hány élmény emlékével üzent neki utolsó hónapjaiban a boldogság? És ülök-ülök a számítógép előtt, keresek-kutakodom. Mozaikok csillannak meg a semmivé szürkülő közelmúltból, szövegek, utalások, hírek. Alkalmiságok. Irodalmi Jelen. Képzőművészeti Egyetem. Metaforák címen képi rögtönzések. „Nyugger-napló”. Talált tárgyak allegóriái. Beszívárgó vers-emlékek, egy ízlés diszkrét önarcképe, semmi „protokoll”, semmiféle „elvárás-horizont”: Tandori, Babits, Petri, Marsall, Simonyi Imre, Bodor Béla... És Endre utolsó olvasói, lájkok és emojik, Endre számon tartói: Somogyi Tamás, Visky András, Pátkai Tivadar, Utasi Erzs, Jász Attila, Majoros Sándor, Balázs Attila... Köztük Kerékgyártó Gyuri – régi ’újmaós’ ő is, immár pestújhelyi szomszédom, akivel tegnap – vagy mikor... – ültünk be valahova, hogy ne csak a kerítésen át, kutyáink közbevakantásaitól kisérvé beszélgessünk, hogy poharainkat forgatva megidézzük az asztal mellé Endrét... Bárhogy nézzük ezeket a szövegtörmeléseket, képeket, önportré-rajzokat, fotósorozatokat, egy haldokló naplójával kell

Két férfi vörös szobában (Babonás kép)

szembesülnünk. Aki csak tudja a halált, de nem hiszi. Aki tudja, hogy a tevékenységből már csak bíbelődés lett, ez az osztályrésze. Hogy egy Berzsenyi-szó is ideszűrmedjen. De azért a mind szűkülőbb létezés ne késztesen szűkülésre. „...élnem kell bármi áron”, jegyzi oda – hova? – augusztus 6-án. Beszámolva a „darabokra szakadt éjszakákról, és nem bírván visszafogni magát, ő is idézi József Attilát: „csak ami nincs, annak van bokra”. Igen, az óhaj, hogy az állandó fájdalomban jelenlévő test „maradjon újra észrevétlen”, hiszen élete mindinkább „örökös készültség, kényszerű figyelem a testem minden rezdülésére.” Hogy „semmi nem hiányzik, csak valami áldott önfeledtség”. Semmi művészkedés, semmi affektáció, bármily erős alkalmilag a kényszeresség, mindenütt a jelei a művészi tudatosságnak, esetleg csendes öniróniával fátyolozva, mondjuk egy talányos álnevet írva a szövegdarabkák fölé. Végig tudatában van annak, ami pályakezdése óta meggyőződése (lehetett?), hogy a nyilvánosan elhangzott, a nyilvánosság számára leírt mondataink egy „önéletrajzi regény” elemei – óhatatlanul, követelmény tehát az állandó felelősségtudat. Meg az önreflexió: „játsoztam a nélkülözhetetlen közszeraplót”, olvashatjuk megrendülten. Érzem és röstelllem voyeur-szerepem mélységes ildomtalanságát, de nem állom meg, hogy ne vegyem tudomásul a szerepkényszer skizofréniáját: nemcsak egy barát búcsúzik, hanem egy irodalmár is beszél egy másik irodalmárról. Hadd mondjam tehát, hogy minden szövegemléke Endrének, nemcsak egy korsodó, érett férfi utolsó és töredeztett vallomása, hanem egy műtárgy is. Nyitott, komponálatlan, folyamatosan a rész-

letek jegyében szerkesztődő, műformákat és műnemeket magabiztosan váltogató lírai epika: egy nagy elbeszélés. Egy szabad beszéd, a posztmodernitás önfeledt és mégis ellenőrzött lendületével. És a miénk, túlélőké a feladat, hogy ezt a hagyatékot egészzé formáljuk. Olvassuk, szedjük egybe, próbáljuk kitalálni, hogy mi mit kövessen, és ne csak a leíratlan és leírhatatlan vége szó lebegjen a szemünk előtt, hanem a szó valósága, ami maga az élet. Hogy így mutassa meg magát Mányoki Endre, múltjával-jelenével egyben, végérvényesen. Ocsúdok: hol tart már a naptár... És több mint 110 000 a karakter. Krúdyt olvastam az éjjel, az első világháborús cikkeit. Bennem ragadt, remélem örökre, ez: „szívcsónakáztató történet”. Beszéltem Icussal, pontosítottam sok évtizeddel ezelőtti látogatásom helyszínét, végső közös lakhelyüket, a Pesti úton kifelé a városból, szívesen is lát, ha felkeresem. Karácsony és újév között vannak az év legcsöndesebb napjai... Vagy mindjárt utána. Az Örs vezér térről indul a 97/E busz, a Mezőtárkány utcai megállónál kell leszállni, és onnan előrefele három perc gyaloglás...

Hentes báránnyal